

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Krimināltiesisko zinātņu katedra

BAKALAURA DARBS

KRIMINĀLLIKUMA 121.PANTS: SLEPKAVĪBA, PĀRKĀPJOT NEPIECIEŠAMĀS AIZSTĀVĒŠANĀS ROBEŽAS

Saņemts

_____ katedrā
200__ .g. __. _____

Sekretāra (-es) paraksts

Vakara nodaļa
7. semestra studente
Jeļena Čaplinska
Jc 06 016

Zinātniskais konsultants
Dr.iur. Diāna Hamkova

Rīga, 2009

SATURA RĀDĪTĀJS

<i>Ievads</i>	3
<i>I nodaļa</i>	6
<i>Ieskats vēsturē: normas vēsturiskā attīstība</i>	6
<i>II nodaļa Slepkavības objektīvās un subjektīvās puses pazīmes</i>	10
2.1. <i>Slepkavības objekts un objektīvā puse</i>	10
2.2. <i>Slepkavības subjekts un subjektīvā puse</i>	12
<i>III nodaļa Nepieciešamā aizstāvēšanās kā kriminālatbildību izslēdzošs apstāklis</i>	14
3.1. <i>Vispārīgs raksturojums</i>	14
3.2. <i>Nepieciešamās aizstāvēšanās tiesiskuma nosacījumi</i>	15
<i>IV nodaļa Slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, juridiskā analīze</i>	23
4.1. <i>Slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, objekts un objektīvā puse</i>	23
4.2. <i>Slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, subjekts un subjektīvā puse</i>	30
4.3. <i>Kvalifikācijas īpatnības un nošķiršana no citiem līdzīgiem sastāviem</i>	36
<i>V nodaļa Nepieciešamās aizstāvēšanās un tās robežu pārkāpšanas normas ārvalstu likumos</i>	43
<i>Kopsavilkums</i>	53
<i>ANNOTATION</i>	55
<i>Izmantotās literatūras un normatīvo aktu saraksts</i>	56

Ievads

„Tiesības vispār, pastāv, mūžīgi cīnoties par savu esamību. Cīnīties par savām subjektīvām tiesībām ir tā pienākums, kuram viņas dotas. Kas necīnās par savām tiesībām, tas nav pēdējo cienīgs. Nepretošanās ļaunumam – bailība. Tiesību aizstāvēšana – vīrišķība. Visiem spēkiem jāaizstāv ne tikai savas politiskās tiesības, par ko diezin vai kāds šaubās, un ne tikai personīgās tiesības, kas arī visai saprotams, bet arī mantiskās tiesības. Var atteikties no savām mantiskām tiesībām, var visu savu mantu atdāvināt, bet no nelikumīga uzbrukuma tā jāpasargā. Persona nedrīkst pielaist, ka otrs izdara viņai pārestību. Pat, ja ir iespējams aizbēgt, uzbrukuma objekts nav spiests bēgt, bet tas var pāriet pretuzbrukumā. Pa, ja palīdzība ir sasniedzama, neviens nav spiests ierobežoties, aicinot šo palīdzību.

Katra tiesības un morālisks pienākums ir sevi aizstāvēt!...”

Jehring, „Der Kampf ums Recht”.¹

Latvijas Republikas (LR) Satversmes 93.pants nosaka, ka “Ikviens tiesības uz dzīvību aizsargā likums”² un 94.pants papildina teikto ar to, ka “Ikvienam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību”³. Satversme ir galvenais LR likums, kurā ir nostiprinātas vissvarīgākās katra cilvēka tiesības. Satversme kā valsts pamatlikums jebkurā dzīves situācijā katrai personai garantē pamattiesību aizstāvību. Konstitucionālajām normām ir jābūt galvenajam katra valsts iedzīvotāja tiesiskajam pamatam, uz kura balstās tā dzīve, un kuru neviens cits normatīvais akts, tostarp arī Krimināllikums, ne arī radušies apstākļi, lai tā ir ekonomiskā vai/un sociālā valsts krīze vai karš, nevarētu atcelt vai sašaurināt to darbības sfēru.

Tomēr ikdienas dzīvē valsts ne vienmēr ir spējīga tikai ar tiesiskuma palīdzību nodrošināt katram indivīdam absolūtu drošību. Tāpēc cīņā pret šodienas pasaules ekonomiskās krīzes apstākļos paaugstinātu noziedzības līmeni ir svarīgi pareizi izmantot visus, arī krimināltiesībās, paredzētos tiesiskos līdzekļus un metodes, starp kurām svarīgu vietu ieņem nepieciešamās aizstāvēšanās institūts. Personas, kura, atvairot apdraudējumu, rīkojas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, viena no tiesiskajām garantijām ir ar Krimināllikumu aizsargātas intereses un tiesības. Likumā paredzētā, katras personas tiesību un interešu aizsardzība, paaugstina valsts iedzīvotāju sociālo aktivitāti cīņā pret noziedzību un sabiedriskās kārtības ievērošanu. Nepieciešamā aizstāvēšanās, neskatoties uz diezgan specifisku paņēmieni atvairīt noziedzīgu nodarījumu, nodarot fizisku kaitējumu uzbrucēja dzīvībai un veselībai, ir aktīvs un iedarbīgs līdzeklis cīņā pret noziedzību. Nepieciešamā aizstāvēšanās, izņemot Krimināllikuma (turpmāk tekstā arī KL) noteiktos gadījumus (KL 121. un 128.pants), ir atbildību izslēdzošs apstāklis un saskaņā ar KL 29.panta pirmo daļu kriminālatbildība par darbībām nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī iestājas tikai tad, ja pārkāptas tās robežas un persona atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Līdz ar to jautājums par nepieciešamās

¹ Mīncis P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005., 95.lpp.

² Latvijas Republikas Satversme (ar grozījumiem līdz 31.05.2007.) <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57980> (aplūkots 17.10.2009.)

³ Turpat.

aizstāvēšanās robežu, kuru pārkāpjot, cilvēka sabiedriski lietderīgas darbības pārvēršas par sociāli bīstamām un ir kriminālsodāmas, noteikšanu ir tik svarīgs.

Darbā ar privilīģētiem sastāviem, nepieciešamās aizstāvēšanās institūta ietvaros pamatīgām zināšanām un padziļinātai nodarījuma izmeklēšanai ir izšķirošā nozīme. Pamatīgas zināšanas un padziļināta nodarījuma izmeklēšana, spriežot tiesu, palīdz, pieņemt tiesiski pamatotus lēmumus un noziedzīgā nodarījumā par vainīgu atzītajam piespriest nodarījumam atbilstošu sodu vai izslēgt soda piespriešanu nevainīgajam. Teorētisko un praktisko materiālu studēšana atklāja, ka praksē Krimināllikuma norma par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu rada diezgan lielas grūtības tās piemērošanā. Grūtības saistītas pārsvarā ar personas, kura noslepkavoja kādu, darbību tiesisko novērtēšanu. Bieži vien ir grūti pareizi novērtēt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus un noteikt, vai slepkavība tika izdarīta bez atbildību mīkstinošiem vai pastiprinošiem apstākļiem, vai mīkstinošos apstākļos, jeb, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, vai slepkavība tika izdarīta nepieciešamās aizstāvēšanās robežās un atbildība par to KL nav paredzēta. Virspusēja un formāla noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļu novērtēšana, ar likumu strikti nenoteiktu un netiešu, formālu robežu esamība, kā arī nepietiekama nepieciešamās aizstāvēšanās institūta izpratne, autoresprāt, arī rada sarežģītumus normas izpratnē un kļūdas normas piemērošanā. Tāpēc tiesību aizsardzības iestādes mēģina pēc iespējas izvairīties kvalificēt noziedzīgus nodarījumus atbilstoši Krimināllikuma 121.pantam, par ko liecina nenozīmīga tiesu prakse augstāk minētās normas piemērošanā.

Nepamatotai likumā paredzēto tiesību uz nepieciešamo aizstāvēšanos ierobežošanai, un nepamatotai mīkstinošu sodu piespriešanai ir arī sociālā nozīme. Ja likumā paredzētās personas tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos tiek ierobežotas, tad tas var izraisīt sabiedrības šaubas par taisnīgu tiesu; par to, ka valsts ir ieinteresēta un garantē taisnīgu sodu tām personām, kuras ir izdarījušas noziedzīgu nodarījumu pret personas dzīvību un veselību, un par to, ka valsts nepieļaus atbildības uzlikšanu personai, kura, atvairot noziedzīgu nodarījumu, ir rīkojusies likuma robežās. Tāpat tiesību uz nepieciešamo aizstāvēšanos ierobežošana var izprovocēt sabiedrības pasivitāti cīņā pret noziedzību un nevēlēšanos sadarboties ar tiesību aizsardzības iestādēm. Viss augstāk minētais arī pamato autores izvēlētā **temata svarīgumu un aktualitāti**.

Nepieciešamās aizstāvēšanās un to robežu pārkāpšanas institūta padziļināta izpēte, dziļāk analizējot diskutējamās šā jautājuma puses, palīdzēs saprast šā institūta būtību, tā tiesiskuma nosacījumus, saprast, kas tieši traucē likuma piemērošanā, kādas kļūdas rodas un ļaus ieskatīties arī ārvalstu praksē.

Galvenais darba **mērķis** ir, pamatojoties uz teorētiskajos studijuursos apgūto zināšanu un teorijas studēšanas rezultātiem, veikt kompleksu analīzi par slepkavību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanas robežas.

Mērķa sasniegšanai tiek izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- raksturot slepkavību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanas robežas, un izpētīt šā noziedzīga nodarījuma būtību;
- izanalizēt, saprast būtību un noteikt tiesiskuma robežas divām normas sastāvdaļām: slepkavība un nepieciešamā aizstāvēšanās;
- veikt normas padziļinātu juridisko analīzi, izmantojot pētīšanas laikā iegūtas teorētiskās zināšanas un novērtējot esošo tiesu praksi;
- aplūkot dažus ārvalstu normatīvos aktus, kuros ir ietverta līdzīga/tāda pati norma un novērtējot veikt secinājumus, kas iespējami palīdzēs atrast risinājumus līdz šim neatrisinātajām problēmām, kas palīdzēs izvirzīt savus priekšlikumus izmaiņām likumdošanā vai uzlabojumus jau esošās normas piemērošanā.

Darba pamatā ir tādas pētīšanas **metodes** kā salīdzinošā, vēsturiskā un analītiskā metode.

I nodaļa

Ieskats vēsturē: normas vēsturiskā attīstība

Noteikumi, kaut dažreiz nosacīti, par nepieciešamo aizstāvēšanos sastopami jau senajos laikos, bet atšķirībā no šodienas likumiem, noteikumi par tiesībām uz nepieciešamo aizstāvēšanos nereti bija saplūduši ar noteikumiem par atbilstību un tiesībām nogalināt.

Krimināltiesiskās normas tika fiksētas vēl **Mozus grāmatās** (Toras, Pentateuha)⁴ – senebreju likumos, mācībās. Mozus grāmatu normas pieļāva īpašuma aizstāvēšanu, pielietojot spēku. „Saskaņā ar tām, mājas īpašniekam tika atļauts nogalināt zagli, kurš ir ieklīdis viņa mājās. Vecajā Derībā, Otrajā Mozus grāmatā 22:1 nodaļā teikts: „Lai neizlejas asinis dēļ zagļa, kurš ieklīdis mājā”⁵. Atbilstoši Talmuda normām, mājas īpašnieks netiek vainots zagļa slepkavībā, ja viņš prettiesiski ir ieklīdis īpašnieka mājā. Minētais liecina, ka šādā situācijā zagļa nonāvēšana tika atzīta par attaisnojošu un tiesisku rīcību. „Personas tiesības lietot spēku aizstāvēšanās nolūkos nosaka arī senebreju mutisko tiesību kodifikācija – Mishnah, kura cieši saistīta ar Veco Derību. Tajā ir noteiktas divas situācijas, kad likums attaisnoja likumpārkāpēja nonāvēšanu, proti, aizsargājot savu dzīvību un aizsargājot dzimumneaizskaramību”⁶. Šīs, jau tanī laikā, nostiprinātās normas ir nonākušas līdz pat mūsdienām, kas pierāda normas svarīgumu un seno vēsturi.

Vēlāko normas vēsturiskās attīstības posmu raksturo **Romiešu tiesības**. Atbilstoši tām, nakts zagļa slepkavība, kas notikusi zādzības vietā, netika uzskatīta par prettiesisku rīcību, kā arī savas dzīvības glābšanas nolūkā katrs varēja nodarīt pāri uzbrucējam. Pie atbildības netika saukta arī persona, kas noslepkavoja cilvēku, kurš mēģinājis izdarīt seksuālo vardarbību pret to personu vai kādu no viņas ģimenes locekļiem, kā arī varēja pretoties karavīriem, kas nodarbojās ar laupīšanu.

Indijas Manu likumi saturēja atšķirīgas normas no jau pieminētajām Mozus grāmatām un Romiešu tiesībām normas. Piemēram, Indijas Manu likumi neparedzēja sodu personai, kura nogalināja cilvēku, aizsargājot sevi vai sievieti, bet par attaisnojošu atzina personas rīcību ārpus likuma, ja tās rezultātā tika nonāvēta persona, kura pati uzbruka cilvēkam ar mērķi izdarīt slepkavību. Katra laikmeta dzīves veids, cilvēku attīstība ir atšķirīga. Tiesību veidošanās procesā nemazāk svarīga ir arī tautu kultūra un domāšanas veids. Tas viss iespaido tā laika tiesības un nosaka robežas starp tiesisko un prettiesisko.

Viduslaikos, vairākos juridiskās literatūras pieminekļos, piemēram, Bizantijas imperatora Justiniāna konstitūcijās, Krievu tiesas senkrievu likumu krājumos, Svētās Romas impērijas krimināltiesību un procesu nolikumā, ir sastopami nepieciešamās aizstāvēšanās un tās robežu

⁴ Tora. Vikipēdijas raksts. <http://lv.wikipedia.org/wiki/Tora> (aplūkots 17.10.2009.)

⁵ Флетчер Дж., Наумов А.В. Основные концепции современного уголовного права. Москва: Юрист, 1998, с.330.

⁶ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 38.lpp.

cietoksnī uz laiku, ne ilgāku par vienu gadu, vai ar ieslodzījumu cietumā.”⁸ Kā redzams, kriminālatbildību izslēdz divi apstākļi, - cilvēka dzīvības apdraudējums un dzimumneaizskaramība. Par robežu pārkāpšanu tika paredzēts sods, kas tika saistīts ar brīvības atņemšanu, tas ir, ieslodzījums cietoksnī vai cietumā. Kā norāda A.Judins, „par aizstāvēšanos robežu pārkāpšanu likumdevējs gadsimta sākumā saprata divus gadījumus, proti – aizsargāšanās pārmērību un aizsargāšanos nelaikā. Tādējādi – atšķirībā no mūsdienu krimināltiesību koncepcijas – aizstāvēšanās nesavlaicīgums atbilstoši Sodu likumiem neizslēdza nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokli, bet norādīja aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu”⁹.

1933.gada Sodu likumā nekas būtiski netika mainīts un nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšana - tāpat kā 1903.gada Sodu likumos – bija saprotama kā aizsargāšanās pārmērība vai aizsargāšanās nelaikā un tika sodīta ar brīvības atņemšanu. Sodu likuma 433.pants noteica „Kas izdarījis slepkavību, pārkāpdams nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, ja šī slepkavība nav izdarīta aizsardzībai pret dzīvības apdraudējumu vai pret izvarošanu, sodāms ar cietumu.”¹⁰

Arī **Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) 1926.gada kriminālkodekss** saturēja nepieciešamās aizstāvēšanās institūtu, bet atšķirībā no KL tā tika uzskatīta nevis par mīkstinošu apstākli, bet par kriminālatbildību izslēdzošu apstākli, jo personas, kas atradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī darbības, kaut arī tika atzītas par noziedzīgām, bet netika sodītas.

1961.gada **Latvijas padomju sociālistiskās republikas (PSR) Kriminālkodeksa** 13.pants noteica: „Nav uzskatāma par noziegumu darbība, kas gan atbilst krimināllikuma paredzētā nodarījuma pazīmēm, izdarīta nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, tas ir, aizsargājot pret sabiedriski bīstamu apdraudējumu Padomju valsts intereses, sabiedriskās intereses, savas vai citas personas tiesības vai personu tādējādi, ka apdraudētājam tiek nodarīts kaitējums, ja pie tam nav pārkāptas nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.

Par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu atzīstama acīmredzama aizsardzības nesamērība ar apdraudējuma raksturu un bīstamību”¹¹. Par vienu no atbildību mīkstinošiem apstākļiem Kriminālkodekss atzina arī nodarījumus, kas tika izdarīti, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas. Kriminālkodeksa 36.pants noteica, ka noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu mīkstinošos apstākļos: „5) ja noziegums izdarīts, aizsargājoties pret sabiedriski bīstamu

⁸ 1903.gada 22.marta Sodu likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavotais trešais izdevums. Rīgā: Valsts tipogrāfijā. 1930., 115.lpp.

⁹ Judins A. „Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi”. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 51.lpp.

¹⁰ Sodu likums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1940.g. 17.jūnijam. Tieslietu ģenerāldirekcijas kodificēts 1942.g.izdevums. Rīga, Valsts tipogrāfija: Rīgā, Herm.Goring ielā 6, 132.lpp.

¹¹ Latvijas PSR Kriminālkodekss. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: „Avots”, 1984., 14.lpp.

apdraudējumu, kaut arī pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas. Nosakot sodu, tiesa var ņemt vērā arī tādus mīkstinošos apstākļus, kas likumā nav norādīti.”¹²

Sodu par slepkavību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, saturēja arī Kriminālkodeksa 102.pants „Par slepkavību, kas izdarīta pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, - soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar labošanas darbiem uz tādu pašu laiku”¹³. Atšķirībā no šodienas Krimināllikuma redakcijas, 1961.gada PSR Kriminālkodekss par slepkavību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, neparedz tādu soda veidu kā piespiedu darbs. 1961.gada Kriminālkodekss saturēja arī normu par smagu un vidēji smagu miesas bojājumu nodarīšanu, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas. Sods par tāda veidiem noziedzīgiem nodarījumiem tika paredzēts brīvības atņemšanas vai labošanas darbu veidā uz laiku līdz vienam gadam (1961.g. PSR KK 108.pants).

1991.gada Latvijas Kriminālkodekss (LKK) neieviesa nekādas būtiskas izmaiņas 1961.gada PSR Kriminālkodeksa pantu par nepieciešamo aizstāvēšanos redakcijā. 1992.gada LKK tika izdarīti grozījumi, kas nomainīja 13.panta redakcijā līdz tam paredzētās Padomju valsts intereses uz Latvijas Republikas interesēm; kā arī 1961.gada PSR Kriminālkodeksa 102.pantā par slepkavību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, paredzēto sodu – brīvības atņemšana vai labošanas darbi uz laiku līdz diviem gadiem, aizvietoja ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar naudas sodu līdz divdesmit minimālajām mēnešalgām.

Ieskats vēsturē parādīja, ka agrīnajos laikos to gadījumu loks, kas attaisnoja cita cilvēka nonāvēšanu vai smagu miesas bojājumu nodarīšanu ar mērķi aizstāvēt ar likumu aizsargātās tiesības, bija visai šaurs, toties konkrēts un nepārprotams. Senajos laikos slepkavība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, tika atzīta nevis par atbildību mīkstinošu apstākli, bet gan par kriminālatbildību izslēdzošu apstākli. Mainoties vēsturei un cilvēku apziņai, attiecīgi mainījās arī normas par nepieciešamo aizstāvēšanos un tās robežu pārkāpšanu. Sods, kuru paredz KL 121.pants par tajā paredzēto noziedzīgo nodarījumu ir nedaudz bargāks nekā tas bija agrāk, jo paredz viena gada vietā divu gadu ilgu ieslodzījumu cietumā; toties atšķirībā no, piemēram, 1933.gada Sodu likuma vai 1961.gada PSR KK, satur arī tādus sodus, kā arests vai piespiedu darbs, kas ļauj izvēlēties izdarītajam noziedzīgam nodarījumam vispiemērotāko sodu. Pamatojoties uz augstāk minēto, secināms, ka vēstures gaitā nepieciešamās aizstāvēšanās institūts ir attīstījies un mainījies atbilstoši laikam un cilvēku apziņai.

¹² Latvijas PSR Kriminālkodekss. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: „Avots”, 1984., 38.lpp.

¹³ Latvijas PSR Kriminālkodekss. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: „Avots”, 1984. Ar grozījumiem, kas tika izdarīti ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1982.gada 30.decembra dekrētu.- Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1982., 104.lpp.

II nodaļa Slepkavības objektīvās un subjektīvās puses pazīmes

2.1. Slepkavības objekts un objektīvā puse

Pirms uzsākt slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, analīzi, ir nepieciešams saprast slepkavības kā tādas būtību, tās objektīvo un subjektīvo pusi.

Tiesības uz dzīvību ir noteiktas Latvijas Republikas Satversmes 93. pantā, kā arī tādos starptautiskajos normatīvajos aktos kā Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā (3.pants), ANO Starptautiskā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (6.pants). Tiesības uz dzīvību ir katra cilvēka pamattiesības, kas cilvēkam piemīt dabiski un neviens nevar to piešķirt un nedrīkst atņemt. Valsts pienākums ir stingri ievērot šīs tiesības un tikai atsevišķos likumā noteiktajos gadījumos valsts pieļauj personai atņemt dzīvību: aizsargājot cilvēkus no nelikumīgas vardarbības; veicot personas aizturēšanu vai novēršot aizturētās personas bēgšanu; apspiežot dumpi vai sacelšanos. Jāņem vērā, ka tiesības uz dzīvību netiks uzskatītas par pārkāptām tikai tādā gadījumā, ja dzīvības atņemšana bija vienīgais iespējamais līdzeklis, kā, aizsargājot tiesības uz dzīvību, novērst lielāku ļaunumu.

Saskaņā ar Krimināllikuma 116.pantu slepkavība ir citas personas tīša prettiesiska nonāvēšana vai dzīvības atņemšana. Kā tas izriet no slepkavības jēdziena, slepkavības objekts ir citas personas dzīvība “(ar likumu aizsargātā cilvēka dzīvības interese), par kuras sākuma momentu pieņemts uzskatīt brīdi, kad fizioloģisko dzemdību procesā auglis sāk parādīties no dzemdību ceļiem un atdalīties no mātes miesām, jo tieši ar šo brīdi likumdevējs aizsargā cilvēka dzīvību kā noteiktu sociālu vērtību, kas arī uzskatāms par galveno slepkavības kritēriju.”¹⁴

Slepkavības objektīvā puse ir prettiesiskā citas personas dzīvības atņemšana. Slepkavības objektīvā puse ietver sevī tādus pamatelementus kā mērķtiecīga (mērķis – nonāvēt kādu personu) personas darbība vai bezdarbība (objektīvās puses obligātās pazīmes), kā darbības (bezdarbības) sekas cietušā nāve un cēloņsakarība (cēlonis, kas noteiktajos apstākļos likumsakarīgi un nepieciešami rada noteiktās sekas) starp vainīgā darbību (bezdarbību) un cietušā nāvi.

Kā jau augstāk tika pieminēts, slepkavība var tikt izdarīta kā ar darbību, tā arī ar bezdarbību. Spriežot pēc tiesu prakses (piemēram, Rīgas apgabaltiesas 10.04.2002. spriedums lietā nr.K04-104/02-2¹⁵; LR Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 15.02.2005. spriedums lietā nr. SKK-96¹⁶), biežāk tas notiek ar aktīvu darbību, kas izpaužas kā fiziskā spēka pielietošana, ieroču un dažādu sadzīves priekšmetu, kā arī paaugstinātas bīstamības avotu tādu kā gāzes, indīgas vielas,

¹⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra: 2001., 197.lpp.

¹⁵ Rīgas apgabaltiesas 10.04.2002 spriedums lietā nr.K04-104/02-2
<https://www.lursoft.lv/law/?act=NISACT&SessionId=51773652&actid=141416> (aplūkots 19.10.2009.)

¹⁶ 15.02.2005. AT Krimināllietu departamenta spriedums lietā nr. SKK-96
<https://www.lursoft.lv/law/?act=NISACT&SessionId=51773652&actid=5044> (aplūkots 19.10.2009.)

uguns, ūdens, izmantošanā. “Nonāvēšanu bezdarbības ceļā var izdarīt tad, ja persona pieļauj pasīvu uzvedību gadījumos, kad tās pienākums bija novērst cietušā nāves iestāšanos un viņa varēja to izdarīt”¹⁷. Nonāvēšanu bezdarbības ceļā atspoguļo **2001.gada 26.novembra Vidzemes apgabaltiesas** spriedums lietā nr. **K05-76/01-13**, kurā detalizēti aprakstīts tiesas izmeklētājs gadījums, kad māte apzināti noved savu jaundzimušo bērnu līdz nāvei. Tiesas izmeklēšanas rezultātā tika konstatēts, ka bērns nomira lēnā bada nāvē mātes bezdarbības rezultātā, kas izpaudās kā bērna nekopšana, nebarošana un apzināta kaut arī netieša rīcība ar mērķi nonāvēt nevēlamo bērnu.¹⁸

Tā kā Krimināllikuma 116.pantā paredzēta noziedzīga nodarījuma sastāvs ir materiāls, tad tās objektīvo pusi veido ne tikai darbība (bezdarbība), bet arī tās sekas – cietušā nāve. Tāpēc par pabeigtu slepkavību tiek uzskatīts tikai tāds noziedzīgs nodarījums, kura rezultātā iestājas cietušā nāve. “Mediķi izdala smadzeņu nāvi – dziļu besamaņas stāvokli, kuru raksturo pilnīgs un neatgriezenisks visu galvas smadzeņu funkciju zudums, ko konstatē, ja pacienta sirdsdarbību un gāzu apmaiņu plaušās uztur, izmantojot reanimācijas vai intensīvās terapijas pasākumus un ja pacientam tiek konstatēti noteikti šādu stāvokli raksturojoši simptomi, piemēram, pilnīgs un noturīgs samaņas zudums, redzenes refleksa zudums, reakcijas zudums uz sāpju kairinājumu trijzaru nerva zonā, spontāno kustību trūkums, un bioloģisko nāvi – organisma dzīvības funkciju neatgriezenisku zudumu, kas nav novēršams ar reanimācijas vai intensīvās terapijas metodēm”¹⁹. Krimināltiesībās “par dzīvības beigu momentu atzīstama cilvēka bioloģiskā nāve, kad, apstājoties sirdsdarbībai, sākas centrālās nervu sistēmas šūniņu sairšanas neatgriezenisks process.”²⁰

Ar darbību (bezdarbību) un tās sekām nepietiek, lai konstatētu noziedzīga nodarījuma sastāvu un atzīt personu par vainīgu, piespriežot sodu. Tāpēc starp vainīgās personas nodarījumu un likumā paredzētajām sekām - cietušā nāvi, obligāti jābūt cēloņsakarībai. Lai vainīgās personas darbību (bezdarbību) atzītu par iestājušos nāves cēloni, tai jāatbilst vairākām prasībām: pirmkārt, laika ziņā darbībai (bezdarbībai) jānotiek pirms kaitīgajām sekām, jo tikai tad tā var būt par faktoru, kas reāli sagatavo un realizē iespēju iestāties kaitīgām sekām; otrs, ir jākonstatē, ka iestājušās nāves sekas ir tieši šīs darbības (bezdarbības) rezultāts un ka šīs sekas noteiktajā laikā un vietā, noteiktajos apstākļos ir izraisījusi tā pati noziedzīga darbība (bezdarbība). Pie tam, nav būtiskas nozīmes vai nāve iestājusies uzreiz pēc noziedzīga nodarījuma pabeigšanas vai pēc kāda laika,

¹⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra: 2001., 197.lpp.

¹⁸ Vidzemes apgabaltiesas 26.11.2001. spriedums lietā nr.K05-76/01-13

<https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=51773652&actid=4306> (aplūkots 17.10.2009.)

¹⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009., 866.lpp.

²⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra: 2001., 197.lpp.

svarīgākais ir, ka vainīgās personas darbību rezultātā tika konstatēts nāves iestāšanās fakts; kā cietušā nāve ir vainīgas personas prettiesisku darbību cēlonis.

Pie noziedzīga nodarījuma papildpazīmēm pieskaita nodarījuma izdarīšanas vietu, laiku, veidu, situāciju un rīkus. No visām augstāk minētajām pazīmēm, lai kvalificētu noziedzīgu nodarījumu saskaņā ar KL 116.pantu svarīga nozīme ir noziedzīga nodarījuma veidam, kas norāda uz to, ka nodarījums saistīts ar dispozīcijā norādītā veidā, paņēmiena, metodes izmantošanu. Piemēram, KL 117.pants slepkavība pastiprinošos apstākļos vai KL 118.pants slepkavība sevišķi pastiprinošos apstākļos vai arī KL 121.pants slepkavība mīkstinošos apstākļos.

2.2. Slepkavības subjekts un subjektīvā puse

Noziedzīga nodarījuma sastāva subjekta pamatzīmes ir fiziskās personas pieskaitāmība un vecums, no kura iestājas kriminālatbildība. Pie slepkavības subjekta pamatzīmēm attiecināmas fiziskās (*juridiskās personas krimināllietās atbild kā fiziskās personas, kuras rīkojas individuāli vai pārstāv juridisko personu kā tās koleģiālās institūcijas loceklis, pilnvarotā persona vai darbojoties tās uzdevumā (KL 12.panta pirmā daļa)*) personas pieskaitāmība (*spēja apzināties savas darbības (bezdarbības) raksturu un to vadīt*) un vecums (*persona līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai ir sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu (KL 11.pants)*). Te jāatzīmē, ka personām, kas nav sasniegušas pilngadības vecumu (saskaņā ar KL 64.pants – astoņpadsmit gadi) Krimināllikums paredz īpašu sodu noteikšanas un izciešanas kārtību, piemēram, nepilngadīgajām personām brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 10 gadus, nepilngadīgu personu var atbrīvot arī pirms termiņa, ja puse no soda jau ir izciesta, var tikt piemēroti audzinošā rakstura piespiedu līdzekļi.

Krimināltiesību teorija bez vispārīgā subjekta Krimināllikuma noteiktajos gadījumos (piemēram, KL 170.p., 279.p. un 336.p.) paredz arī speciālo subjektu, tādu, „kuram piemīt ne vien nodarījuma subjekta pamatzīmes – pieskaitāmība un kriminālatbildības vecums, bet arī vēl citas, tikai konkrētai personai raksturīgas krimināltiesību normā īpaši paredzētas pazīmes”²¹ (piemēram, valsts amatpersona vai ierēdnis, militārajā dienesta dienējošā persona).

Slepkavības subjektīvās puses saturu atklāj personas psihiskā attieksme pret viņas izdarīto un izdarītā rezultātā sekām - iestājušos cietušā nāvi. Slepkavības subjektīvo pusi raksturo vaina (subjektīvās puses pamatzīme), motīvs un mērķis (subjektīvās puses papildpazīmes). Tīšu slepkavību, kas ir arī slepkavība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, var izdarīt tikai ar nodomu. Saskaņā ar Krimināllikuma 9.pantu noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja persona, kas to ir izdarījusi, ir paredzējusi nodarījuma sekas un vēlējusies tās (tiešs

²¹ Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Aut. kolektīvs: U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001., 44.lpp.

nodoms) vai, kaut arī šīs sekas nav vēlējusies, tomēr apzināti pieļāvusi to iestāšanos (netiešs nodoms). Slepkavību var izdarīt kā ar tiešu, tā arī ar netiešu nodomu. Slepkavība ir izdarīta ar tiešu nodomu, ja vainīgās personas darbības (bezdarbības) liecina par to, ka viņa ir paredzējusi nāves iestāšanos, vēlējas to, un viņas nodarījuma rezultātā iestājas cietušā nāve. Savukārt, ja vainīgā persona apzinājās, ka viņas darbības (bezdarbības) rezultātā var iestāties cietušā nāve, un apzināti pieļāvusi šādu seku iestāšanos, vēlējas to, un viņa nodarījuma rezultātā nāve iestājas, tad slepkavība uzskatāma par izdarītu ar netiešu nodomu.

Noziedzīga nodarījuma motīvs un mērķis ietekmē nodoma rašanos, tā virzību un realizāciju. „Motīvs ir tas cilvēka iekšējais pamudinājums, dziņa, tieksme, kas virza personas gribu uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Mērķis ir vēlamais rezultāts, ko cilvēks, kas izdara noziedzīgu nodarījumu, vēlas sasniegt. Tieši vēlēšanās ir tas moments, kas liecina, ka motīvs un mērķis ir vienīgi tādos nodarījumos, kurus izdara ar tiešu nodomu”.²² Lietās par slepkavību, noziedzīga nodarījuma motīvam un mērķim ir būtiska nozīmē, jo tas ir pamats slepkavības norobežošanai no citiem slepkavības veidiem. KL 116.pantā paredzēta atbildība par tādu prettiesisku otras personas nonāvēšanu, kura izdarīta bez pastipriņošiem vai mīkstinošiem apstākļiem. Slepkavības, kas kvalificējama pēc KL 116.panta raksturīgi sekojoši noziedzīga nodarījuma motīvi: personiskās attiecības, piemēram, greizsirdība, naidis par kādu cietušā rīcību, neatkarīgi no tā, vai tā ir tiesiska vai prettiesiska, atriebība, līdzcietība pret smagi slimu vai ievainotu cilvēku, paša cietušā lūgums, bailes pret gaidāmo vai paredzamo uzbrukumu, ja persona neatrodas nepieciešamās aizstāvēšanas stāvoklī, kā arī huligāniskās tieksmes, strīds vai kautiņš.

²² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre.A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001., 51.lpp.

III nodaļa

Nepieciešamā aizstāvēšanās kā kriminālatbildību izslēdzošs apstāklis

Katras personas tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos ir svarīgs Krimināltiesību institūts, kas indivīdam paredz tiesības aizsargāt savu un citu cilvēku dzīvību un veselību, valsts un sabiedrības intereses no noziedzīga apdraudējuma. Turklāt par nodarījumu, kas izdarīts nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, Krimināllikums neparedz sodu, ja tikai nav pārkāptas nepieciešamās aizstāvēšanās robežas. Gadījumā, ja nepieciešamās aizstāvēšanās robežas tika pārkāptas, persona kas ir rīkojusies ārpus likuma noteiktajām robežām, un kuras vaina tika pierādīta, tiek saukta pie kriminālatbildības, bet saskaņā ar Krimināllikuma 47.panta pirmās daļas astoto punktu, tāds nodarījums atzīstams par izdarītu atbildību mīkstinošos apstākļos. Lai izlemtu, vai ir pārkāptas nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, ir jākonstatē nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis, jo, ja tāds uzbrukuma laikā nepastāvēja, tad arī to robežu pārkāpšana nav iespējama. Līdz ar to ir svarīgi analizēt nepieciešamās aizstāvēšanās institūtu kā tādu, saprast tā būtību un izvērtēt tā tiesiskuma nosacījumus.

3.1. Vispārīgs raksturojums

Nepieciešamā aizstāvēšanās (*inculcata tutela*)²³ ir viens no vecākajiem krimināltiesiskajiem institūtiem (*sk. I nodaļu*), kas gadījumos, kad valsts nevar nodrošināt apdraudēto interešu aizsardzību, pieļauj aizstāvēšanās nolūkā pielietot spēku un personai, kas aizstāv savas vai citu personu intereses pret prettiesisku uzbrukumu un to rezultātā nodara kaitējumu vainīgajam, garantē krimināltiesisko imunitāti. Tieši tāda situācija, kurā persona aizstāvēšanās nolūkā spiesta pielietot spēku, padara darbību par likumīgu un izslēdz pienākumu atbildēt par izdarīto.

Saskaņā ar Krimināllikuma 29.panta pirmo daļu ar nepieciešamo aizstāvēšanos saprot darbību, kas izdarīta, aizsargājot valsts vai sabiedrības intereses, savas vai citas personas tiesības, kā arī personu pret uzbrukumu vai uzbrukuma draudiem tādā veidā, ka uzbrucējam tiek radīts kaitējums. Likuma nepieciešamās aizstāvēšanās definīcija jau ietver sevī šā institūta galvenos nosacījumus. Lai personas rīcība tiktu atzīta par rīcību nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, darbībām, ko veic persona, pēc ārējām (objektīvās puses) pazīmēm ir jāatbilst Krimināllikumā paredzētajam noziedzīga nodarījuma pazīmēm; darbībām jābūt tīšām un sekojošām jau notikušā uzbrukuma vai uzbrukuma draudiem; apdraudētājs ir fiziskā persona, kura apdraud valsts vai sabiedrības intereses, citas personas tiesības, un ar radušos apdraudējumu var kaitēt ar likumu

²³Krastiņš U. „Noziedzīgs nodarījums”. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 232.lpp.

aizsargātām interesēm; persona kaitējumu nodarījusi uzbrucējam aizstāvoties, bet nepieciešamās aizstāvēšanas robežas nav pārkāpusi. Jāatzīmē, ka atbilstoši Krimināllikuma 29.panta ceturtajai daļai aizstāvoties pret uzbrukumu personai ir tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos neatkarīgi no iespējam izvairīties no apdraudējuma, paslēpjoties vai aizbēgot no uzbrucēja vai griežoties pēc palīdzības pie citām personām vai tiesību aizsardzības iestādēm.

Neapšaubāmi, ka šī norma paplašina personas, ka aizstāvas tiesības. Tā ļauj, pirmkārt, domāt par savu interešu un tiesību aizsardzību, neierobežojot personas iespējas aizstāvēties, meklējot palīdzību. Šīs KL nostiprinātas tiesības var arī tikt izmantotas ļaunprātīgi, jo, kā to pierādīja tiesu prakse, persona ļoti bieži pati sevi nostāda bīstamā situācijā, nemēģina nekādā veidā izvairīties no konflikta vai mēģināt to atrisināt tādā veidā, lai nevienai no pusēm netiktu nodarīts kaitējums ne miesas bojājumu nedz nāves formā. Tādēļ personas, kas ir izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, mēģinot izvairīties no atbildības, tiesas priekšā apgalvo, ka nodarot kaitējumu personai, tās ir izmantojušas likumā tām paredzētas tiesības. Kaut lietas apstākļi nepārprotami liecina par to, ka personai bija visas iespējas nepieļaut konfliktu un tā rezultātā radušos sekas.

Jāuzsver, ka nepieciešamā aizstāvēšanās noteiktai personu kategorijai ir nevis KL paredzētas tiesības, bet normatīvajos aktos noteiktais tiesiskais pienākums, piemēram, policijas darbiniekiem (Operatīvas darbības likuma 29.panta otrā daļa), apsardzes darbiniekiem (Apsardzes darbības likuma 13.panta ceturtā daļa), inkasatoriem u.c. „Pienākums aktīvi aizstāvēt noteiktas intereses var tikt uzlikts ne tikai ar normatīvajiem aktiem, kas regulē atsevišķus profesionālās darbības veidus. Šā pienākuma tiesiskais pamatojums var būt arī līgumiskas attiecības starp personām. Piemēram, pienākums aktīvi pretoties uzbrukumam ir apsardzes darbiniekiem un miessargiem. Jāievēro, ka arī šīm personām ir uzlikts pienākums aizsargāt noteiktas intereses, nevis nodarīt kaitējumu uzbrucējam, jo kaitējuma radīšana ir pieļaujama, nevis obligāta.”²⁴

3.2. Nepieciešamās aizstāvēšanās tiesiskuma nosacījumi

Kriminālatbildību izslēdzošā apstākļa tiesiskuma nosacījumi ir tāds „pazīmju kopums, kuru konstatējot noziedzīgam nodarījumam ārēji līdzīga darbība nav uzskatāma par noziedzīgu, bet persona, kas to izdarījusi, nav saucama pie kriminālatbildības. Kriminālatbildības izslēdzošs apstākļis konstatējams, ja pastāv visi konkrēta apstākļa tiesiskuma nosacījumi, kas noteikti Krimināllikumā.”²⁵

Kriminālatbildību izslēdzošo apstākļu (nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā) pamatā ir divu interešu kolīzija - pretruna starp uzbrucēja un personas, kas aizstāvas, interesēm. Gan viena, gan otra intereses aizsargā likums. Gadījumā, kad persona, kas aizstāvas rīkojas kriminālatbildību

²⁴ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 62-63.lpp.

²⁵ Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1999., 69.lpp.

izslēdzošos apstākļos, tā nodara zināmu kaitējumu uzbrucēja interesēm vai apzinās, ka kaitējums var būt nodarīts, taču neraugoties uz to, lai sasniegtu sociāli derīgu rezultātu - aizstāvēt savas intereses, rīkojas noteiktā veidā. Sociāli derīgs rezultāts paredz uz to brīdi nosacīti svarīgāku interešu aizstāvēšanu un tām draudošo briesmu novēršanu. Personas, kas aizstāvas, ar likumu noteiktas tiesības tiks ņemtas vērā un kriminālatbildība par uzbrucējam nodarīto kaitējumu tiks izslēgta tikai gadījumā, ja tiks konstatēts personas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis, ko raksturo noteikti tā pastāvēšanas tiesiskie nosacījumi.

Nepieciešamās aizstāvēšanās tiesiskuma nosacījumi ir tāds pazīmju kopums, kas raksturo nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokli kā tādu. Šo nosacījumu konstatēšana norāda uz šā kriminālatbildību izslēdzošā apstākļa esamību vai tā trūkumu. Krimināltiesību teorija izšķir tiesiskuma nosacījumus, kas raksturo uzbrukumu (apdraudējumu) un tiesiskuma nosacījumus, kas savukārt raksturo aizstāvēšanos. Tiesības aktīvi aizstāvēties, nodarot uzbrucējam kaitējumu, ir tikai pret tādu uzbrukumu, kuru raksturo tā kaitīgums, kas nozīmē, ka uzbrukums var nodarīt kaitējumu ar likumu aizsargātām interesēm, uzbrukuma patiesa pastāvēšana un uzbrukuma īstenuma. Savukārt aizstāvēšanās ir izdarīta, pastāvot kriminālatbildību izslēdzošam apstāklim, ja kaitējums apdraud noteiktu interešu apjomu (tādu kādu paredz KL), aizstāvēties kaitējums nodarīts pašam apdraudētajam un aizstāvēšanās bija samērīga ar uzbrukuma raksturu un bīstamību, kas nozīmē, ka nepieciešamās aizstāvēšanās robežas netika pārkāptas.

Uzbrukums ir „darbība, kas izpaužas vardarbībā vai draudos lietot vardarbību.”²⁶ Uzbrukums ir, piemēram, laupīšana, uzbrukums nolūkā nodarīt miesas bojājumus vai atņemt dzīvību, izdarīt seksuālā rakstura vai personīgās dzīves neaizskaramības noziegumu. Vardarbība izpaužas rupjas varas vai fiziskā spēkā lietošanā, bet ne vienmēr tiesību pārkāpums ir saistīts ar vardarbību. Ja skatīties no KL 29.panta pirmās daļas normas formulējuma, tad KL neierobežo ar likumu aizsargātu tiesību apjomu. Pants neuzskaita kādu atsevišķu interešu vai tiesību aizsardzību, bet paredz jebkādu (visu) valsts, sabiedrības un katras personas interešu un tiesību aizsardzību. Autoresprāt, normas esošais formulējums, kas paredz aizstāvēšanos tikai no uzbrukuma, zināmā mērā ierobežo tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos, jo paredz tikai vardarbīgu tiesību pārkāpumu. Tas nozīmē, ka KL 29.panta paredzēta nepieciešamā aizstāvēšanās starp tiesībām un interesēm tomēr neparedz tādu tiesību aizsardzību, kā goda, brīvības vai īpašuma tiesības, kuras ir nostiprinātas citu valstu (Vācijas, Francija) krimināllikumos.

Atbilstoši Krimināllikuma 29.pantam nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī atrodas tāda persona, kas atvairā uzbrukumu vai tā draudus. Uzbrukums vienmēr ir tīšs un prettiesisks. Lai veidotos nepieciešamās aizstāvēšanās situācija, uzbrukumam ir jābūt ar tiešu nodomu, kad uzbrucējs apzinās, ka viņš apdraud **ar likumu aizsargātas intereses** un vēlas to. Bieži vien

²⁶ Krastiņš I. darba grupas vadītājs, autoru kolektīvs. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga, NORDIK, 1998., 276.lpp.

uzbrukums ir saistīts ar fiziskā spēka pielietošanu. Bet ne vien ar to aprobežojas uzbrukums, to mēdz īstenot arī ar ieroču, speciālu līdzekļu palīdzību vai izmantojot speciāli apmācītus dzīvniekus (suņus). Lai arī kādā veidā neizpaustos apdraudējums, un lai ar kādiem līdzekļiem persona pret to neaizstāvētos, personas, kas aizstāvas, nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis veidosies tikai tad, ja apdraudējuma mērķis bija kaitējuma nodarīšana savām vai citas personas (valsts, sabiedrības) interesēm.

Uzbrukumam ar likumu aizsargātām interesēm ir jānotiek konkrētos apstākļos, kas par tā **esamību** objektīvi liecina. Uzbrukuma patiesa pastāvēšana ir saistīta ar nepieciešamās aizstāvēšanas stāvokļa sākuma un beigu momenta noteikšanu. Tiesu praksē bieži vien tam ir izšķirošā nozīme. Personai ir tiesības savlaicīgi aizstāvēties, kas nozīmē, ka aizstāvēšanās pieļaujama pret uzbrukumu, kurš jau sācies, bet vēl nav beidzies. Jāuzsver, ka nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis iestājas ne tikai pašā kaitīgā apdraudējuma brīdī, bet arī tādos gadījumos, kad pastāv reāli uzbrukuma draudi.

Uzbrukuma draudi ir tad, kad personas uzvedība dod neapšaubāmu pamatu uzskatīt, ka uzbrukums tūlīt sāksies, ka pēc dažiem mirkļiem ar likumu aizsargātajām interesēm tiks nodarīts kaitējums. Sagaidāma uzbrukuma gadījumā personai nav pienākuma gaidīt, kamēr tiks realizēts uzbrukums, bet ir tiesības atvairīt uzbrukumu un nodarīt kaitējumu tam, kurš taisās kaitēt ar likumu aizsargātajām interesēm. To apstiprina arī 2007.gada **Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta** spriedums lietā nr. **SKK- 489/2007**²⁷. Tiesu izmeklēšanās rezultātā tika konstatēts, ka dienā starp J.L. un A.V. notika strīds, kura rezultātā J.L. iesita A.V. pa galvu, nodarot vieglus miesas bojājumus. Vakara pusē, kad abi divi ir lietojuši alkoholu un J.L. aizmidzis sēdējis krēslā, A.V. atriebības nolūkā paņēma cirvi, piegāja pie J.L. un ar cirvja pietu ne mazāk kā septiņas reizes iesita J.L. pa galvu, kā rezultātā iestājās cietušā nāve. Tiesas sēdē A.V. ir apgalvojis, ka ir atradies nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī un aizmigušo J.L. (kas tajā brīdī nekādā veidā nevarēja apdraudēt ne A.V. dzīvību ne A.V. veselību, jo ir gulējis) ir uztvēris kā apdraudējumu savai dzīvībai. Šajā gadījumā persona bez jebkāda pamata iedomājusies, ka notiek uzbrukums, kaut arī cietušā rīcība un konkrēti apstākļi nav devuši tam iemeslu, un tāpēc par radīto kaitējumu persona atbild uz vispārējiem kriminālatbildības pamatiem.

Krimināllikums pieļauj nepieciešamo aizstāvēšanos pirms uzbrukuma uzsākšanas, tādēļ, ka dažos gadījumos aizstāvēšanās pēc tam nevar būt efektīva un citreiz pat iespējama. Praksē šo uzbrukuma pazīmi ir diezgan grūti konstatēt, jo persona, kura aizstāvas pret uzbrukumu, bieži vien atrodas stiprā uztraukuma stāvoklī, tāpēc ne vienmēr ir spējīga pietiekami ātri un atbilstoši izvērtēt notiekošo. Svarīgi atzīmēt, ka aizstāvēšanās pret uzbrukumu ir pieļaujama pret tūlītēji sagaidāmo uzbrukumu, kurš nekavējoties tiks realizēts, un nekādā gadījumā pret nākotnē sagaidāmo

²⁷ LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 14.09.2007. spriedums lietā nr. SKK-489/2007 <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=33966155&actid=141356> (aplūkots 10.10.2009.)

uzbrukumu. Piemēram, ja laupīšanas uzbrukums sākas ar vardarbības piedraudējumu vai piedraudējumu ar izvilktu no kabatas pistoli, kaut arī apdraudētais vēl aktīvi nepielieto spēku, tomēr cietušajam, lai atvairītu noziedzīgu nodarījumu, kas apdraud personas intereses vai tiesības, jau ir tiesības pret uzbrucēju pielietot fizisku spēku. Bet, ja kāda persona mutiski, rakstiski vai kādā citā veidā paziņo par savu nodomu nākotnē izdarīt noziedzīgu uzbrukumu (piemēram, gadījumā kad izspiedējs pieprasa naudu par nākotnē realizējamo noziedzīgu nodarījumu), bet noziedzīga rīcība nav uzsākta un nevar atklāties tūlīt pēc nodoma atklāšanās, tad nepieciešamās aizstāvēšanās situācija neveidojas un nodarītais kaitējums tiks kvalificēts atbilstoši vispārējiem krimināltiesību noteikumiem.

Par nepieciešamās aizstāvēšanās beigu momentu uzskatāms brīdis, kad uzbrukums ir acīmredzami beidzies vai pārtraukts. „Kad uzbrukums jau beidzies, kad noziedzīgs nodarījums jau izdarīts, tad vairs nevar runāt par tā atvairīšanu. Kad šauj uz slepkavu pēc tam, kad tas atbruņots, vai pēc tam, kad tas jau noslepkavojis savu upuri, tad šādu darbību var izskaidrot ar uzbudinājumu, dusmām utt., bet tā atrodas ārpus nepieciešamās aizstāvēšanas likumīgām robežām. Tas pats būs gadījumā, kad šauj uz bēgošu zagli, kas nekā nav paspējis paņemt.”²⁸ Tomēr nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis var turpināties arī pēc pabeigta uzbrukuma akta, ja personai, kas aizstāvas, nav bijis skaidrs uzbrukuma beigu moments. Piemēram, ja sāktais uzbrukums pārtraukts sakarā ar to, ka uzbrucējam atņemts vai izkritis ierocis, bet pastāv reāla iespēja, ka uzbrukums turpināsies un uzbrucējs izmantos citu priekšmetu. Te varētu minēt **1998.gada Kurzemes apgabaltiesas spriedums** lietā nr. **K-86/8**, kur bez īpašas lietu apstākļu noskaidrošanas diviem jauniem cilvēkiem tika mīkstināts kriminālsods, atzīstot, ka viņi abi atradušies nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī. Kā tiesa norāda, U.B. un Ē.Š. dzērumā pie kafejnīcas ar mērķi atriebties V.L. par viņa iepriekš izdarītajām, huligāniskajām darbībām un nolūkā nodarīt viņam miesas bojājumus aptuveni 50 metrus no minētās kafejnīcas noķēruši bēgošo V.L., nogāzuši uz zemes un ar kājām spēruši V.L. pa galvu, nodarot viņam smagus dzīvībai bīstamus miesas bojājumus. Līdz notikušajam V.L., atrodoties bārā, ar gāzes pistoli iešāvis V.J. Tad V.L. skrēja prom no bāra un V.J. skrēja viņam pakaļ. Kad abi divi bija ārā, tad spriežot pēc apstākļiem sākās cīņa, kuras laikā V.L. vēl dažas reizes ir izšāvis no gāzes pistoles, bet nevienam nav trāpījis un V.J. pistoli viņam atņēma. Tikai pēc tā visa, U.B. un Ē.Š., kas jau gaidīja V.L., lai atriebtos, nodarīja V.L. dzīvībai bīstamus miesas bojājumus. Pēc U.B. un Ē.Š. apgalvotā, ņemot vērā šāvienus, tumšo dienas laiku un to faktu, ka U.B. un Ē.Š. nevarēja saprast uzbrukuma beigu momentu, viņu darbības tika atzītas par nepieciešamo aizstāvēšanos un kvalificētas pēc tolaik vēl spēkā esošā Kriminālkodeksa 108.panta, kas atbilst šodienas Krimināllikuma 128.pantam. Ņemot vērā to, ka spriedumā netika minēti nekādi

²⁸ Mincs P. „Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa.” Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005., 98.lpp.

fakti un pierādījumi, kas izrietētu no tiesu izmeklēšanas rezultātiem, un kas liecinātu par personu atrašanos nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, netika minēti; kā arī ņemot vērā faktu, ka neskatoties uz to, ka uzbrucējam ierocis tika atņemts, (V.L. ne ar ieroci, ne bez ieroča neapdraudēja U.B. un Ē.Š. dzīvību) un no lietas apstākļiem skaidri redzams, ka jaunie cilvēki bija gatavojušies (plānojuši) noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, autoresprāt, šajā gadījumā tiesas pieņemtais lēmums par atbildību mīkstinošu sodu nav pamatots.

„Persona ir tiesīga aizstāvēties, nodarot uzbrucējam kaitējumu tik ilgi, kamēr viņa ir pārliecināta, ka pastāv prettiesisks uzbrukums, ja vien no faktiskajiem apstākļiem nav acīmredzams, ka uzbrukums ir pabeigts un tuvākajā laikā neatjaunosies.”²⁹ Tomēr jāuzsver, ka personas rīcība, kas veikta nolūkā nodarīt kaitējumu uzbrucējam pēc apdraudējuma pabeigšanas (atvairīšanas, izbeigšanas), netiek atzīta par izdarītu nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī un atbildība par tādu noziedzīgu nodarījumu iestājas uz vispārīgā krimināltiesību pamata.

Uzbrukuma **īstenums** nozīmē to, ka uzbrukums izdarīts reāli, proti, pastāv objektīvi nevis personas iztēlē. Tas nozīmē, ka uzbrukums patiesībā ir spējīgs nodarīt kaitējumu ar likumu aizsargātām interesēm. Citādi ir gadījumi, kad uzbrukums kā tāds tiek novērtēts vienīgi personas apziņā. Šādu situāciju krimināltiesībās dēvē par šķietamo nevis nepieciešamo aizstāvēšanos.

Bez apstākļiem, kas raksturo uzbrukuma tiesiskos nosacījumus, pastāv arī nosacījumi, kas attiecas uz aizstāvēšanās tiesiskuma nosacījumiem. Pirmais no tiem attiecas uz **interesu apjomu**, ko aktīvi rīkojoties nepieciešamās aizstāvēšanās robežās, ir tiesīga aizsargāt katra persona. Saskaņā ar Krimināllikumu, ikviena persona ir tiesīga aizstāvēt savas vai citu personu tiesības un intereses (tiesības uz dzīvību, veselību, dzimuma neaizskaramību un citas.) Krimināllikumā norādīto interešu un tiesību uzskaitījums liecina par to, ka visas ar likumu garantētas intereses vai tiesības var tikt aizsargātas, vēršoties pret šo interešu un tiesību apdraudētāju un nodarot viņam kaitējumu.

Ir svarīgi uzsvērt, ka ne visos gadījumos, kad ar likumu aizsargātas intereses vai tiesības tiek apdraudētas, veidojas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis. Piemēram, nepieciešamā aizstāvēšanās nebūs krāpšanas, kukuļņemšanas, adopcijas noslēpuma izpaušanas, pasta apmaksas zīmju viltošanas, atstāšanas bez palīdzības, jo šīs, kaut arī prettiesiskās, darbības nesatur vardarbības pazīmes, kas ir viens no obligātajiem nepieciešamās aizstāvēšanās nosacījumiem un uzbrukumu kā tādu neveido. Arī gadījumu, kad vainīgais pats ir izprovocējis cietušo uz uzbrukumu, lai pēc tam, aizbildinoties ar nepieciešamību aizstāvēties no agresijas, ir noslepkavojis cietušo, nevar atzīt par nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokli. Šāds izprovocēts uzbrukuma gadījums konstatējams arī **28.12.1999. Daugavpils tiesas** spriedumā lietā nr. **1-736/1**³⁰, kur V.M., būdams alkohola iespaidā, strīda laikā tīši izdarīja M.D. ne mazāk kā divus sitienus ar dūri pa seju, kā rezultātā M.D. bija

²⁹ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 78.lpp.

³⁰ Daugavpils tiesas 28.12.1999. spriedums lietā nr. 1-736/1

<https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=33966155&actid=62> (aplūkots 18.10.2009.)

nodarīti miesas bojājumi. Tiesu izmeklēšanas laikā liecinieku liecības pierādīja, ka cietušais (M.D.), lai novērstu uzbrukuma iespēju, ir izprovocējis tiesājamo (V.M.) izdarīt preventīvus sitienus. Kad starp viņu un tiesājamo sākās strīds, tad strīda gaitā cietušais pats paņēma tiesājamo aiz elkoņa un aizveda aiz mašīnas, kur atvēzējās pret tiesājamo, pagāja soli pretī tiesājamajam, uz ko noreagējot, tiesājamais iesita cietušajam ar kāju pa cirksni un divas reizes ar dūri pa seju. No augstāk minēta secināms, ka tiesājamais atradies nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, jo, pastāvot reāliem uzbrukuma draudiem, bija spiests aizstāvēt savas tiesības uz veselību un dzīvību. Ar šo spriedumu V.M. tika atzīts par nevainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un tiesā attaisnotu.

Atrodoties nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, un aizsargājot noteiktas tiesības un intereses, persona ir tiesīga rīkoties aktīvi un atvairīt uzbrukumu. Aizstāvoties kaitējums var tikt nodarīts tikai **pašam uzbrucējam**, tas ir tai personai, kura ar savu agresīvo rīcību ir apdraudējusi ar Krimināllikumu aizsargātas intereses.

Jāatzīmē, ka, ja uzbrukumu īsteno personu grupa, kaitējumu drīkst nodarīt ikvienam tās loceklim neatkarīgi no tā, vai uzbrukuma brīdī visi grupas locekļi vai tikai kāds no viņiem uzvedās aktīvi. Uzbrukums var tikt nodarīts arī tam grupas loceklim, kurš uzvedas pasīvi, bet ir pamats uzskatīt, ka viņš arī var aktivizēt savu rīcību un apdraudēt likumiskas intereses un tiesības.

Runājot par noziedzīgu nodarījumu, kas tiek realizēts līdzdalībā, ar nepieciešamo aizstāvēšanos var tikt attaisnots tikai nodarītais kaitējums pašam izdarītājam/jiem, bet ļaunuma nodarīšana līdzdalībniekiem (organizētajiem, atbalstītajiem, uzkūditājiem) nepieciešamās aizstāvēšanās ietvaros nav pieļaujama.

Tas pats attiecas uz uzbrukumu ar dzīvnieku izmantošanu. Ja uzbrucējs uzbrukuma brīdī izmanto dzīvniekus, piemēram suni, tad kaitējums var tikt nodarīts arī sunim. Šādā situācijā kaitējuma nodarīšana dzīvniekam attaisnojama ar nepieciešamo aizstāvēšanos, jo tās rezultātā tiek radīts materiāls kaitējums dzīvnieku īpašniekam vai uz to brīdī tā valdītājam. „Kaitējuma radīšana cilvēkam, kurš izmanto dzīvniekus uzbrukuma mērķos, pieļaujama un attaisnojama ar nepieciešamo aizstāvēšanos, ja tādējādi, novēršot vai pārtraucot uzbrukumu, ir iespējams ietekmēt dzīvnieka uzvedību.”³¹

Nevar nepiekrīst A.Judina viedoklim, ka kaitējuma nodarīšana uzbrucējam ir obligāts nepieciešamās aizstāvēšanās nosacījums. Ja uzbrucējam, svarīgu interešu aizsardzības gadījumā, netiek radīts kaitējums, tad aizstāvēšanos nevar uzskatīt par notikušo nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī. Jo šādā gadījumā netiek ievēroti visi tiesiskie nosacījumi, kurus paredz KL, lai veidotos nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis.

Mēdz būt gadījumi, kad rīkojoties nepieciešamās aizstāvēšanās robežās, kaitējums tiek nodarīts arī trešajai personai. Personai, atrodoties nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, kaitējuma

³¹ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 81.lpp.

nodarīšana trešajai personai nav pieļaujama. Ja tomēr aizstāvoties no uzbrukuma, trešajai personai tika radīts kaitējums, tad tiesiskās sekas nosaka vainīgā subjektīvā attieksme pret izdarīto. Ja, atvairot uzbrukumu persona tīši ir kaitējusi trešās personas interesēm nolūkā pārtraukt agresiju, tad situācija vērtējama no galējās nepieciešamības pozīcijas. Gadījumā, kad persona varēja un tai vajadzēja paredzēt šādu seku iestāšanos - kaitējumu trešās personas interesēm, vai tā vieglprātīgi uzskatīja, ka varēs novērst tās, tad atbildība par nodarīto kaitējumu iestājas uz vispārīgiem Krimināllikuma noteikumiem. Persona neatbild par trešajai personai nodarīto kaitējumu, ja tā neparedzēja un tai nevajadzēja paredzēt kaitējuma iespēju trešās personas interesēm. Tādā gadījumā kaitējuma radīšana trešajai personai atzīstama par nelaimes gadījumu.

Kaitējumam, kas tiek radīts uzbrucējam aizstāvēšanās laikā, jābūt samērīgam ar apdraudējuma raksturu un kaitīguma smagumu. Tas nozīmē, ka nepieciešamās aizstāvēšanās robežas nedrīkst pārkāpt, jo šādā gadījumā pazūd pamats kriminālatbildības izslēdzamībai un atbilstoši Krimināllikuma 121. vai 128.pantam iestājas kriminālatbildība. Tāpēc ir tik svarīgi noteikt, kādi ir apstākļi, kad iespējama nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšana. Saskaņā ar Krimināllikuma 29.panta otro daļu par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu atzīstama acīmredzama aizsardzības **nesamērība** ar uzbrukuma raksturu un bīstamību, kā rezultātā uzbrucējam tiek radīts kaitējums, kas nav bijis nepieciešams, lai novērstu vai atvairītu uzbrukumu. Tātad nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu veido samērība starp aizsardzību un uzbrukuma raksturu un bīstamību.

Uzbrukuma raksturu nosaka: „uzbrucēja aktivitātes pakāpe (uzbrukuma intensitāte), uzbrucēja personas īpatnības (vecums, fiziskā attīstība, dzērums vai narkotiskais reibums, veselības stāvoklis utt.), uzbrucēja apbruņojums (šaujamo ieroču/auksto ieroču vai miesas bojājumiem pielāgotu priekšmetu esamību utt.), uzbrucēju daudzums (dalībnieku un līdzdalībnieku esamība), uzbrukuma vieta un laiks.”³²; visi tie „objektīvi pastāvošie faktiskie apstākļi, kurus izvērtējot persona, kura aizstāvas, izraugās atbilstošu aizsardzību”³³ Šajā gadījumā nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšana ir iespējama „apmēra ziņā, t.i. atkarībā no aizstāvēšanās „intensīvuma”, salīdzinot to ar uzbrukuma „intensīvu”. „Ja, piemēram, pieaugušam spēcīgam cilvēkam uzbrūk streipuļojošs piedzēries, kuru var apgāzt ar pirksta pagrūdienu, vai, ja tam uzbrūk vājš zēns bez ieroča, tad atvairītājs pārsniegs aizstāvēšanās robežu, ja viņš nonāvēs uzbrūkošo ar revolvera šāvienu, kaut gan tam bija iespējams atvairīt uzbrukumu, pagrūžot iereibušo vai satvert zēnu kailām rokām.”³⁴ Uzbrukuma kaitīgumu raksturo „apdraudēto interešu nozīmīgums un

³² Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 87-88.lpp.

³³ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība: Slepkaivība, izvarošana, draudi un citi noziegumi pret personu. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001., 111.lpp.

³⁴ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005., 98.lpp.

iespējamās kaitīgās sekas, kas varētu iestāties, ja uzbrukums netiktu novērsts vai atvairīts.”³⁵ No minētā izriet, ka, jo svarīgākas ir apdraudētās intereses, jo radikālākus aizsardzības līdzekļus iespējams pielietot. Vērtējot uzbrukuma bīstamību, ir svarīgi izlemt vai aizsardzība ir samērīga ar uzbrukumu, vai uzbrucējam radītais kaitējums (miesas bojājumu nodarīšana vai slepkavība) ir nepieciešams uzbrukuma novēršanai vai tā pārtraukšanai.

³⁵ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 239.lpp.

IV nodaļa
Slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas,
juridiskā analīze

Mūsdienu krimināltiesību doktrīna paredz, ka aizstāvēšanās samērību uzbrukumam vai nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu konstatē tiesa. Lai konstatētu kriminālatbildību izslēdzošo apstākli vai atbildību mīkstinošo apstākli tiesai ir nepieciešams vispusīgi izskatīt lietas materiālus, novērtēt nodarījuma apstākļus un salīdzināt aizsargājamo interesi ar kaitējumu, kurš faktiski nodarīts uzbrucējam. Vērtējot noziedzīga nodarījuma apstākļus, it īpaši privilēģētos sastāvus, ir jāņem vērā visi apstākļi, kas raksturo situāciju - gan uzbrucēja uzvedība, gan mērķis ko viņš vēlas sasniegt, gan apbruņojums, ja tāds ir bijis; kur un kādā laikā notika uzbrukums u.c. Lai noteiktu atbildību par slepkavību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, ir nepieciešams pilnībā un precīzi noteikt visas slepkavības pazīmes – noteikt slepkavības, kas paredzēta Krimināllikuma 121.pantā, sastāvu.

4.1. Slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas,
objekts un objektīvā puse

Nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanas apstākļi saprotams kā acīmredzama aizsardzības nesamērība ar apdraudējuma raksturu un kaitīgumu. Pārkāpt nepieciešamās aizstāvēšanās robežas var tikai persona, kas pirms tam atradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, ko iespējams noteikt, ņemot vērā nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokļa tiesiskuma pazīmes. Slepkavības sastāvs, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, pamatā satur tās pašas pazīmes, kas ir raksturīgas citām slepkavībām, bet tomēr šim sastāvam piemīt zināmas īpatnības, kas atšķir to no citiem slepkavības veidiem.

Šīs slepkavības **objekts** ir vislielākā sabiedriskā vērtība - cilvēka dzīvība; cietušais ir persona, kas izdarījusi vai gatavojās izdarīt uzbrukumu. Persona ir tiesīga nonāvēt uzbrucēju, ja viņš ar savu rīcību apdraud viņas vai citas personas dzīvību. Ar nepieciešamo aizstāvēšanos var tikt attaisnota uzbrucēja slepkavība, piemēram gadījumos, kad viņš ir mēģinājis noslepkavot kādu, izvarot, vardarbīgi apmierināt dzimumtieksmi, vai īstenot laupīšanu. Jo visas šīs darbības zināmā mērā apdraud ne tikai cilvēka veselību, bet arī dzīvību. Savukārt citos gadījumos, kad persona apzinās, ka apdraudētājs nerada briesmas viņai vai cita cilvēka dzīvībai, uzbrucēja nonāvēšana parasti vērtējama kā nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšana.

No **objektīvās puses** šo nodarījumu raksturo materiāls kriminālpārkāpuma sastāvs. Materiāla kriminālpārkāpuma, par kuru Likuma 121.pantā paredzēts kriminālsods, sastāvam ir zināmas

pazīmes, kas raksturo tā objektīvo pusi. Viena no tām ir vainīgās personas **aktīva darbība, kas vērsta uz dzīvības atņemšanu** citam cilvēkam. Jāatzīmē, ka aizstāvēšanās nolūkā slepkavība var tikt izdarīta tikai ar darbību, jo nav iedomājama situācija, ka slepkavība tiktu izdarīta ar bezdarbību. Šo noziedzīgo nodarījumu nevar izdarīt dalībā vai līdzdalībā, nav iespējamās arī stadijas. Protams, aizstāvoties var mēģināt izvairīties no kaitējuma nodarīšanas uzbrucējam, piemēram, aizbēgot, griežoties pēc palīdzības pie kādas trešās personas, bet neatkarīgi no tā, vai personai ir vai nav iespēja aizbēgt vai griezties pēc palīdzības pie kāda cita, likums paredz katras personas tiesības aizstāvēt savas ar likumu aizsargātās intereses. Turklāt šādā gadījumā nepieciešamās aizstāvēšanās pazīmes netiek konstatētas, jo KL ar nepieciešamo aizstāvēšanos saprot tikai tādu savu interešu aizstāvēšanu, kura nodara zināmu kaitējumu uzbrucējam. Līdz ar to nepieciešamā aizstāvēšanās ir iespējama tikai kā aktīva darbība, pie tam ārpus likumā noteiktajām robežām, kas arī pierāda tās pārkāpšanu.

Viens no obligātiem šīs aktīvās darbības nosacījumiem ir apstākļi, kuros tiek izdarīts noziedzīgs nodarījums, tas ir **uzbrukuma vai uzbrukuma draudu reāla pastāvēšana**. Kā to pierāda tiesu prakse, gadījumos, kad cilvēks tiek noslepkavots strīda, kautiņa laikā, dzīvoklī, kur visi atrodas alkohola reibumā, kur neatrodas neieinteresēti liecinieki, noteikt, vai pastāvēja reāls uzbrukums un no tā izrietoša aizstāvēšanās, ir ļoti grūti. Par to liecina **1999.gada Augstākās tiesas Krimināllietu palātas** spriedums lietā nr. **PAK – 48**. Lietas apstākļi ir sekojoši: mājās starp tēvu V.M. un dēlu N.M., kas abi bija alkohola reibumā, sākās strīds. Dēls ar dūri iesita tēvam pa seju, uz ko tēvs, atgrūžot N.M. paņēma no galda nazi un iedūra dēlam krūtīs, kā rezultātā no smagiem, dzīvei bīstamiem miesas bojājumiem iestājās N.M. nāve. Tiesu medicīniskās ekspertīzes atzinumus apstiprināja, ka V.M. tiešām tika nodarīti viegli miesas bojājumi bez veselības satricinājuma, kas pierāda, ka uzbrukums tiešām ir pastāvējis. Ņemot vērā liecinieku liecības par to, ka dzērumā stāvoklī dēls tiešām bija ļoti agresīvs, ka miesas bojājumu nodarīšana tēvam nebija pirmo reizi, ka N.M. vairākkārt ir pielietojis vardarbību arī pret citiem tuviniekiem, piemēram, pret māti un viņas bērniem, ko apstiprina medicīniskās izziņas un izraksti no slimnīcas žurnāliem, tad pamatots ir tiesas uzskats, ka apdraudējums reāli bija pastāvējis, bija bīstams un varēja kaitēt V.M. veselībai un pat atņemt viņam dzīvību. Ja pats uzbrucējs neiesistu savam tēvam un atvēzētos, lai to izdarītu vēl vienu reizi, tad tēvam nenāktos aizstāvēties un aizstāvēšanās nolūkā nonāvēt savu dēlu. Ņemot vērā tēva alkohola reibumu un psihiskā uzbudinājuma stāvokli aizstāvēšanās brīdī, ir izskaidrojams aizstāvēšanai pielietoto līdzekļu un paņēmienu nesamērīgums, par ko V.M. arī tika notiesāts.

Nepieciešamās aizstāvēšanās apstākļi ietver sevī ne tikai paša uzbrukuma vai tā draudu esamību, bet arī fizisko spēku, līdzekļus un paņēmienus, ar ko atvairīt uzbrukumu, kā arī citus objektīvus faktorus, kas nosaka savstarpējas uzbrucēja un personas, kas aizstāvas, attiecības. Pie tam atšķiras aizstāvēšanās nosacīti labvēlīgi un nelabvēlīgi apstākļi, kas būtiski ietekmē

nepieciešamās aizstāvēšanās robežas un to pārkāpšanu. Runājot par situāciju, kad persona bija spiesta aizstāvēties, ir jāņem vērā visas darbības, pret kurām ir pieļaujama nepieciešamā aizstāvēšanās, un, kuru sastāvā ietilpst laiks, vieta, līdzekļi kā arī citas tā saucamas fakultatīvās jeb speciālās pazīmes. Speciālās pazīmes nav attiecināmas uz objektīvo noziedzīga nodarījuma pusi, bet tām ir svarīga nozīme nodarījuma izmeklēšanā, apstākļu novērtēšanā un pareizas nodarījuma kvalifikācijas noteikšanā. Šis nozīmīgums ir saistīts ar to, ka speciālās pazīmes pašas par sevi nemaina uzbrukuma būtības saturu, un tāpēc neietilpst noziedzīga nodarījuma, kas paredzēts Krimināllikuma 121.panta, sastāvā. Tajā pašā laikā, ja uzbrukuma izdarīšanas apstākļi, laiks un vieta ietekmēja personu, kura aizstāvas, tādējādi radot kļūdainu lietas apstākļu novērtējumu, tad tie var kalpot arī par pamatu personas atzīšanai par nevainīgu vai otrādi atzīšanai par vainīgu nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanā.

Kā obligātas noziedzīga nodarījuma objektīvas puses pazīmes likums neparedz ne darbības veidu, ne ieročus, ne kādus citus palīglīdzekļus, ar kuriem var tikt izdarīts noziedzīgs nodarījums. Līdz ar to secināms, ka slepkavība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas var tik izdarīta, jebkādā veidā, ar jebkuru līdzekļu palīdzību. Praktiski risinot jautājumu par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu, ir jāņem vērā gan nodarījuma izdarīšanas apstākļi, gan rīki, ar kuriem tika izdarīts noziedzīgs nodarījums. Jāuzsver ka, kvalificējot noziedzīgu nodarījumu, gan apstākļiem gan rīkiem bieži vien ir svarīga nozīme izmeklēšanas procesā, bet tie nav atzīstami par analizējamā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm un tieši neietekmē noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Noziedzīga nodarījuma apstākļi ir vairāk faktiskie apstākļi, kas ļauj noteikt vai izslēgt juridiski nozīmīgas šī nodarījuma sastāva papildus pazīmes.

Slepkavība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās, kā jau tika minēts, „vienmēr ir aktīva darbība, kas izpaužas uzbrucējā nonāvēšanā, izvēloties tādus aizstāvēšanās līdzekļus un metodes, kuri acīmredzami neatbilda ne apdraudējuma raksturam un kaitīgumam, ne arī reālajiem apstākļiem, tādējādi bez vajadzības nodarot cietušajam kaitējumu.”³⁶ Runājot par noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīkiem, jāatzīmē, ka šāda veida slepkavība parasti tiek izdarīta, lietojot dažādus iespējamus aizsardzības līdzekļus – ieročus, priekšmetus, kas var tikt atrasti uzbrukuma vietā vai arī pielietojot fizisko spēku. Tikai daļēji var piekrist D.Mežuļa apgalvotajam, ka „pielietojot fizisko spēku personas iedarbība uz uzbrucēju var būt mazāk intensīva nekā tad, ja izmantoti ieroči, tāpēc arī nāves iespējamība šādā gadījumā ir mazāka.”³⁷ Autoresprāt, tas ir atkarīgs no nodarījumā iesaistītajām pusēm, no situācijas apstākļiem un daudziem citiem faktoriem, kas ietekmē uzbrucēja un personas, kas aizstāvas, stāvokli gadījumos, kad kādai personai uzbrūk, tā nevar zināt uzbrucēja

³⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS” 2007., 222.lpp.

³⁷ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība: Slepkavība, izvarošana, draudi un citi noziegumi pret personu. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001., 114.lpp.

fiziskās un psihiskās iezīmes, un kāds uzbrucēja veselības stāvokli, dzīves veidu, vai to, kādas tam ir bijušas veselības traumas utt. Bieži pietiek ar vienu sitieni, lai nogalinātu cilvēku.

Kā piemēru te varētu minēt **2001.gada Augstākās Tiesas Krimināllietu tiesu palātas** spriedumu lietā nr. **PAK – 231**. Tā, divas pilngadīgas meitenes, pēc alkohola lietošanas bārā, ir izdomājušas atnākt pie mācību iestādes apsarga, kas bija vienas no meitenēm paziņa, ar mērķi turpināt vakaru. Tā tas arī notika un abas meitenes - J.G. un J.S. un koledžas sargs A.J. atrodies koledžas telpās turpināja lietot alkoholiskus dzērienus. Kad visi jau bija noteiktā alkohola reibumā, A.J. sāka uzmākties J.G. un runāt par seksu. Noreagējot uz radušos situāciju, J.G. teica, ka piekaus A.J., ja viņš vēlreiz pienāks viņai klāt un iekoda plecā un rokā. Uz ko A.J. atnesa nazi un nolika uz galda. Te jāatzīmē, ka meiteņu liecības atšķirās, jo J.G. apgalvoja, ka, noliekot nazi uz galda, A.J. provocējis J.G. rīkoties, pateicis, lai J.G. sāk. Savukārt, otra meitene apgalvo, ka, ieraugot nazi, pati nometa viņu zem galda. Neatkarīgi no tā, kura no meitenēm nesaka taisnību, nodarītā sekas tas neietekmē, jo, atnesot nazi, A.J. nebija rīkojies aktīvi vai bīstami, apdraudēdams vienas no meitenēm vai abu veselību, dzīvību. J.G. apgalvojums, ka A.J. ir mēģinājis viņu izvarot ar faktiem netika apstiprināts. Pēc tam, kad tika atnests nazis, starp A.J. un J.G. sākās cīņa par nazi un abi mēģinājuši atņemt viens otram nazi. Kad nazis nokļuva J.G. rokās, tad viņa gribēja iedurt A.J., bet trāpīja sienā un nazis salūza. Pēc minētajām darbībām J.G. neapstājās un, pielietojot sporta paņēmienu, ar vienu kāju paklupināja, bet ar otru kāju iesita A.J. krūšu kurvja apvidū. A.J. nokrita, bet J.G. turpināja savas vardarbīgās darbības, sitot viņu ar kājām, kamēr iestājās viņa nāve. Absurds liekas tiesājamās apgalvojums par atrašanos nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, dēļ tā, ka pēc nodarītā abas meitenes apzināti nolaupīja visas noslepkavotajam sargam piederošās mantas un mežā sadedzināja. Vērtējot lietas apstākļus, ne mazāk svarīgs ir fakts, ka sargs bija aptuveni 60 gadu vecs, bet meitene, kas noslepkavoja viņu, neskatoties uz savu jaunu vecumu, fiziski bija stiprāka, jo profesionāli nodarbojās ar austruma cīņām, kas liecina par to, ka arī pielietojot fizisko spēku, meitenei bija zināmas priekšrocības gan vecumā, gan fiziskā sagatavotībā. Nav saprotams, kāpēc meitenes nav aizgājušas prom, pēc tā, kad jau A.J. sāka uzmākties J.G. Nav saprotams arī, ko tajā laikā darīja otrā meitene, it īpaši ņemot vērā to, ka pēc abu meiteņu apgalvojuma, viņa dzēra maz un labi varēja apzināties notiekošo. Kaut arī sarga darbības varētu tikt iztulkotas, ka apdraudējošas, tomēr autoresprāt, šajā lietā uzbrukums nav konstatējams. Spriedumā aprakstītās A.J. darbības neliecina par to, ka arī atnesot nazi, viņš būtu rīkojies aktīvi un agresīvi, vai viņa uzvedība liecinātu par to, ka uzbrukums tūlīt sāksies. Arī viņa apkampieni un runas par seksu, nedod pamatu uzskatīt, ka viņš ir mēģinājis izvarot J.G. Protams, nav saprotama un attaisnojama arī paša cietušā rīcība – atnest nazi. Pieļaujams, ka te viņš ir rīkojies neapdomāti, jo atradās alkohola reibumā. Grūti arī noteikt, vai šādā situācijā pats cietušais neatradās aizstāvēšanās situācijā, kas arī izslēdz J.G. nepieciešamās aizstāvēšanas stāvokļa esamību. Jo tad meitenes darbības varētu tikt iztulkotas kā

provokācija. Lietas materiālos nav tādu faktu, kas liecinātu par bīstama, vardarbīga un reāla uzbrukuma pastāvēšanu no sarga puses, bet, ja uzbrukums nav pastāvējis, tad arī persona, kas it kā aizstāvas, neatradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī. Ja nepastāv nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis, nav iespējama arī to robežu pārkāpšana. Ņemot vērā augstāk minētos faktus, tiesas pieņemtais lēmums, pirmās instances tiesas spriedumu atstāt negrozītu un J.G. atzīst par vainīgu un notiesāts pēc KL 116.panta ir neapšaubāms. Augstāk minētais spriedums parāda, ka jauna sieviete, kurai bija zināmas priekšrocības, jo tā bija fiziski spēcīgāka, bez ieroču izmantošanas nonāvēja pieaugušu vīrieti, kaut arī sešdesmit gadu vecu. Tādēļ viennozīmīgs apgalvojums par ieroču priekšrocību fiziskā spēka priekšā ne vienmēr būs pareizs.

Otrā objektīvās puses pazīme ir **uzbrucēja nāve**; nāve kā personas kura aizstāvējās darbības sekas. Kā jau augstāk tika pieminēts, 121.pantā paredzētais kriminālpārkāpums vienmēr ir materiāls noziedzīgs nodarījums, kurš ir pabeigts ar uzbrucēja nāves iestāšanos. Nav iespējams arī sagatavoties tāda veida noziedzīgam darījumam, jo persona aizstāvas pret pēkšņu uzbrukumu, kas objektīvi izveidojās situācijas apstākļos.

Trešā objektīvās puses pazīme ir **cēloņsakarība starp aizstāvošās personas darbībām un tās sekām** – uzbrucēja nāvi. Jāuzsver, ka šā delikta objektīvajai pusei ir raksturīgs speciāls cietušais, kas ir uzbrucējs un speciāli apstākļi, proti, slepkavība, kas tiek izdarīta, personai atrodoties nepieciešamās aizstāvēšanās situācijā, atvairot vai novēršot uzbrukumu un pārkāpjot likumā paredzētas aizstāvēšanās robežas.

Lai konstatētu cēloņsakarību starp aizstāvošās personas darbībām un tās sekām – uzbrucēja nāvi, ir nepieciešams konstatēt, ka persona, kura aizstāvas, tiešām atradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī. Lai to konstatētu, pirmkārt, jānoskaidro, vai vispār ir pastāvējis uzbrukums. To, cik nozīmīga un bieži vien izšķirošā nozīme ir uzbrukuma konstatēšanai lietas apstākļos, atspoguļo **2003.gada Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas** spriedums lietu nr. **PAK – 62**. Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta nosprieda atcelt Rīgas apgabaltiesas lēmumu, pārkvalificējot V.B. noziedzīgu nodarījumu no KL 116.panta uz KL 121.pantu un sodīt viņu pēc šā panta ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem. Ņemot vērā spriedumā situācijas aprakstu, kā arī pirmās instances tiesas un jaunus konstatētus faktus, autoresprāt, Augstākā tiesa nepamatoti atcēla pirmās instances tiesas spriedumu un nepareizi kvalificēja V.B. izdarītu slepkavību. Kā izriet no lietas apstākļiem, V.B. ar pirmās instances spriedumu tika notiesāts par sava brāļa R.B. tīšu slepkavību. Vienā no vakariem V.B. kopā ar brāli un Z.P. ir lietojuši alkoholiskos dzērienus. Vēlāk brāļu starpā izcēlies konflikts par dzīvokļa īres maksu un attiecībām ar Z.P. Izveidojošos naidīgu attiecību dēļ V.B. nolūkā noslepkavot R.B. paņēmis nazi un divas reizes iedūris R.B. krūšu kurvju rajonā un apmērām trīs reizes iegriezis sejā. V.B. darbību rezultātā tika nodarīti smagi dzīvei bīstami miesas bojājumi, kuru rezultātā iestājās R.B. nāve.

V.B. šajā lietā ir apgalvojis, ka viņš bija spiests aizstāvēties pret brāļa pielietoto vardarbību un pirmās instances tiesa to nav ņēmusi vērā. Apelācijas instances tiesa, veicot lietu apstākļu izmeklēšanu ir konstatējusi sekojošos jaunatklātus faktus: 1) tajā pašā dienā aptuveni sešas stundas ātrāk, ka tika izdarīts noziedzīgs nodarījums, Z.P., ar ko V.B. bija faktiskā kopdzīve tika izsaukta neatliekamā ātrā medicīniskā palīdzība, kura konstatēja Z.P. nodarītos miesas bojājumus. To apliecina arī liecinieki- Z.P. un V.B. kaimiņi; 2) noslepkavotais R.B. 1983.gada tika tiesāts par slepkavību ar brīvības atņemšanu uz divpadsmit gadiem. Sods ir izciests. 3) Starp brāļiem jau ir bijuši vairāki strīdi ar savstarpēju smagu miesas bojājumu nodarīšanu. Pamatojoties uz pirmās instances tiesas spriedumu un izmeklēšanas laikā jaunatklātajiem faktiem, tiesa atzina, ka V.B. atradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī un, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, ir noslepkavojis savu brāli.

Autoresprāt, tiesas spriedums nav pamatots, jo spriedumā minētie fakti neliecina par V.B. atrašanos nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī. Fakti un liecinieku liecības šajā gadījumā nedod pamatu noziedzīgu nodarījumu atzīst par izdarīto mīkstinošos apstākļos. Pirmkārt, jaunatklātais fakts, ka Z.P. tika nodarīti miesas bojājumi, nemaina lietas būtību un nerunā tiesājamam par labu, jo liecinieku, kas redzētu vai faktu, kas pierādītu, ka miesas bojājumus ir nodarījis V.B. nav. Spriežot pēc lietas apstākļiem, brīdī kad Z.P. tika nodarīti miesas bojājumi dzīvoklī atradās abi brāļi un pati Z.P., tādējādi tik pat labi miesas bojājumus Z.P. varēja nodarīt viņas vīrs R.B. Kaimiņi liecināja, ka tika izsaukta neatliekamā ātrā medicīniskā palīdzība, bet konflikta laikā neviens liecinieks klāt nebija. Otrkārt, lai tiesa varētu konstatēt, ka V.B. atradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, ir nepieciešams konstatēt, ka uzbrukums vispār pastāvēja un apdraudēja V.B. un/vai Z.P. dzīvību un/vai veselību. Ņemot vērā to, ka laikā, kad brāļu starpā izcēlies konflikts, liecinieku nebija un Z.P., varbūt, ieinteresēta liecināt V.B. labā, tad uzbrukuma esamības konstatēšana gandrīz vai ir neiespējama. Kā apgalvo tiesājamais, R.B. uzbrucis viņam, sitis un nogrūdis viņu zemē, kad V.B. piecēlies, brālis sācis viņu ar rokām žņaugt, tad V.B. aizstāvēšanās nolūkā paņēmis no galda nazi un iedūris ar to R.B. Ja pieņem, ka tas tā arī bija, tad rodas jautājums, kāpēc pirmās instances tiesa nav noteikusi V.B. medicīnisko ekspertīzi, kas apliecinātu, ka pret V.B. tiešām tika pielietota vardarbība. Tāpat arī ekspertīzi varēja pieprasīt pats tiesājamais, kas pamatoti ļautu viņam apgalvot, ka uzbrukums tiešām pastāvēja un viņš bija spiests aizstāvēties. Tad, pieņemot, to, ka uzbrukums tiešām ir pastāvējis, ir bijis bīstams, reāls un īsts, kā arī ņemot vērā to, ka apdraudējums varēja kaitēt gan paša V.B., gan Z.P. veselībai un dzīvībai, un tiesājamais ir pielietojis nesamērīgus aizstāvēšanās līdzekļus – nazi, pie tam apzināti iedurot kreisajā krūšu kurvju rajonā, kas ir sirds pusē un pēc tam vēl trīs reizes sejā, tad varētu pamatoti apgalvot, ka V.B. atradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī un rīkojās ārpus likuma robežām.

Aizsardzības un nodarītā kaitējuma nesamērība ar uzbrukuma raksturu un bīstamību ir acīmredzama, ja pielietoti aizsardzības līdzekļi un paņēmieni ne tikai objektīvi nav vajadzīgi uzbrukuma novēršanai, bet arī persona, kas aizstāvas, apzinās vai tai vajadzēja apzināties, ka, rīkojoties šādā veidā, viņa pārkāpj nepieciešamās aizstāvēšanās robežas. Ar acīmredzamu nesamērību jāsaprot tikai „tādu līdzekļu un metožu piemērošana, kuru nepārprotami nav prasījis nedz uzbrukuma raksturs un bīstamība, nedz arī reālie apstākļi. Neatbilstība ir acīmredzama, ja ir pilnīgi skaidrs, ka nodarītais kaitējums, salīdzinot ar uzbrukuma raksturu un bīstamību, ir pārmērīgs.”³⁸

„Nepieciešamās aizstāvēšanas robežu pārkāpšana ir konstatējama, piemēram, ja persona, kurai ir precīzs priekšstats par uzbrucēja mērķiem, nolūkā nepieļaut viegla miesas bojājuma nodarīšanu nonāvē uzbrucēju.

Nepieciešamās aizstāvēšanās robežas tiek pārkāptas, piemēram, ja persona, būdama pārliecināta, ka uzbrukumu var pārtraukt, nodarot uzbrucējam vieglu miesas bojājumu, tīši nodarot viņam smagu miesas bojājumu.”³⁹

No objektīvās puses nesamērība norāda uz acīmredzamu (faktisku) uzbrukuma un nodarītā kaitējuma nesamērību, bet no subjektīvās puses tā norāda uz to, ka personai, kura aizstāvas bija jāapzinās, ka viņa rīcība ir nesamērīga ar uzbrucējam nodarīto kaitējumu. Objektīvā puse ietver personas aizstāvēšanos no tāda īsta un reāli pastāvoša uzbrukuma, kas var kaitēt personas ar likumu aizsargātām interesēm, tajā skaitā šķietamās aizstāvēšanās gadījumā vai, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, kā rezultātā iestājas cietušā nāve. Piemēram, gadījumos, kad uzbrucējs mēģina atņemt mobilo telefonu vai somu, un persona, aizstāvoties, nonāvē uzbrucēju. Šajā gadījumā ir konstatējama personas, kas aizstāvas, tiesību un uzbrucējam nodarītā kaitējuma neatbilstība. Nesamērība ir konstatējama arī gadījumos, kad tika izmantoti dažādi aizsardzības līdzekļi vai ieroči, piemēram, gadījumos, kad personai, kas aizstāvas ir medību šautene un uzbrucējam ir nazis; kad uzbrukuma intensitāte neatbilst aizsardzības intensitātei; kad ir nesamērīgi uzbrucēja un personas, kura aizstāvas, fiziskais spēks un citi iespējamie aizstāvēšanai pielietoti līdzekļi, ņemot vērā noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus un īpatnības.

³⁸ Judins A. Kriminālbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 96.lpp.

³⁹ Turpat., 97.lpp.

4.2. Slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, subjekts un subjektīvā puse

Nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšana ir fakta jautājums, uz kuru var atbildēt krimināllietas virzītājs, vispusīgi novērtējot situāciju, kurā kaitējums tika nodarīts. Primāra nozīme ir nevis objektīvajām pazīmēm, kas raksturo apdraudējumu, bet tā rakstura un kaitīguma subjektīvai uztverei no tās personas puses, kura rīkojas, aizstāvot noteiktas intereses.

Lai precīzi noteiktu acīmredzamu nesamērību starp nodarīto kaitējumu un uzbrukuma raksturu, nepieciešams izpētīt visas noziedzīga nodarījuma subjektīvās pazīmes, kas ir svarīgas šā noziedzīga nodarījuma juridiskā novērtējuma sniegšanai. Galvenokārt ir nepieciešams izanalizēt tādas svarīgas un savstarpēji saistītus kritērijus kā vainas forma, motīvs, mērķis, personas emocionālais stāvoklis, kā arī personas, kas aizstāvas individuālās psiholoģiskās īpatnības.

Slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, **subjekts** ir fiziska, pieskaitāma („persona spēja apzināties savas darbības vai bezdarbības raksturu un to vadīt, tāpēc tā var atbildēt par Krimināllikuma paredzētu noziedzīgu nodarījumu, kuru viņa izdarījusi tīši vai aiz neuzmanības”⁴⁰) persona, kas ir sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu (KL 11.pants).

No **subjektīvās puses** slepkavība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, ir prettiesiskā uzbrucēja nonāvēšana kas attiecībā uz nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu un tā rezultāta radušos sekām– uzbrucēja nāvi, var tikt izdarīta kā ar tiešu tā arī ar netiešu nodomu. Noziedzīgi nodarījumi, kas izdarīti, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas var tikt izdarīti tikai tīši. Uz to norāda arī 1995.gada Augstākās tiesas Plēnuma lēmuma nr.3 desmitais punkts „Par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu atzīstama nepārprotama aizstāvības nesamērība ar apdraudējuma raksturu un bīstamību, kad apdraudētajam bez vajadzības **tīši** tiek nodarīts kaitējums.”⁴¹ Turklāt kā viena no būtiskajām tādas slepkavības subjektīvas puses pazīmēm ir to interešu, ko aizsargā likums, aizstāvēšanās **mērķis**.

Tieša nodoma gadījumā persona, kas aizstāvas, apzinās, ka aizsardzībai lieto apdraudējuma raksturam un bīstamībai neatbilstošus līdzekļus, saprot, ka to lietošanas rezultātā var iestāties uzbrucēja nāve, un nevēlas to, bet apzināti pieļauj iepriekš minētu seku iestāšanos. Slepkavības, kas tiek izdarīta ar tiešu nodomu un pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, darbību rezultāts – cietušā nāve atbilst iepriekš nospraustajam mērķim – aizstāvot savas tiesības (intereses), atvairīt

⁴⁰ Krastiņš I. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga, NORDIK, 1998., 204.lpp.

⁴¹ LR Augstākās tiesas 29.05.1995. Plēnuma lēmums nr.3 Par tiesu praksi, piemērojot likumus par nepieciešamo aizstāvēšanos. Jurista Vārds, Nr.1 (15) Piekdiena, 1996.gada 5.janvaris.
<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=35745> (aplūkots 13.10.2009.)

uzbrukumu, nodarot kaitējumu uzbrucējam. Vainīgais šādā gadījumā apzinās, ka viņš var aizstāvēt savas ar likumu aizsargātas intereses ar līdzekļiem un paņēmieniem, kas nodarīs (var nodarīt) mazāku (ne tik bīstamu kā piemēram nāve) kaitējumu cietušajam, bet apzināti pielieto līdzekļus, kas neatbilst ne apdraudējuma raksturam, ne tā bīstamībai un saprot, ka to izmantošanas rezultātā var iestāties uzbrucēja nāve, bet viņa, apzinoties to nesamērību, vēlas un apzināti pieļauj uzbrucēja nāvi.

Slepkavība nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanas rezultātā bieži vien tiek izdarīta ar netiešu pēkšņi radušos nodomu. Persona, kas aizstāvas, apzinās, ka ar savu rīcību tā pārkāpj nepieciešamās aizstāvēšanās robežas un paredz kaitīgumu, kas var izpausties cietušā nāves formā. Atšķirībā no slepkavības, kas tiek izdarīta ar tiešu nodomu, netieša nodoma gadījumā persona precīzi nevar paredzēt nodarītā kaitējuma apmēru un smagumu, bet apzināti pieļauj kaitējuma nodarīšanu uzbrucējam. Tāpēc, izskatot gadījumus, par noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju pēc KL 121.panta, kas tika izdarīts ar netiešu nodomu, ir tik svarīgi vērtēt ne tikai pašu nodomu, bet arī tā rezultātā radušās sekas. Jāatzīmē, ka persona, kas aizstāvas vienmēr ir izvēles priekšā, jo tajā brīdī tikai no viņas ir atkarīgs, vai tiks vai netiks pārkāptas nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.

Vaina noziedzīga nodarījumā, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, ir personas, kura aizstāvas, psihiskā attieksme pret izvēlēto aizstāvēšanās paņēmieni, ar kura palīdzību tiek nodarīts pārmērīgs kaitējums uzbrucējam, kura iestāšanos persona vēlas vai apzināti pieļauj.

Krimināllikuma 121.panta dispozīcijā **motīvs** un **mērķis** nav norādīti kā obligātās subjektīvas puses pazīmes, bet tiesu prakse ļauj secināt, ka šā noziedzīgā nodarījuma sastāvā motīvs un mērķis ir vienas no būtiskām sastāva pazīmēm, kas palīdz pareizi kvalificēt noziedzīgu nodarījumu un nošķirt no citiem līdzīgiem sastāviem. Kaut arī KL 121.pantā nav atspoguļoti šā noziedzīga nodarījuma motīvs un mērķis, tomēr KL 29.panta pirmā daļa paredz nepieciešamās aizstāvēšanās mērķi. Mērķis ir apdraudēto valsts vai sabiedrības interešu, savas vai citas personas tiesību aizsardzība. Faktiski, ja šī mērķa nav, tad arī kvalificēt noziedzīgu nodarījumu atbilstoši KL 121.pantam nav iespējams. Līdz ar to mērķi var atzīt par obligātu slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, pazīmi.

Mērķis ir tā rezultāta ideālais modelis, uz kuru tiecas noziedznieks, un kas liecina par vēlmi, lai iestātos vēlamas sekas, kuru sasniegšana pamato šā mērķa realizēšanu. Motīvs savukārt ir apzināts iekšējais pamudinājums ar noziedzīga nodarījuma palīdzību sasniegt savu mērķi.

Darbības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, mērķis ir ar likumu aizsargāto interešu aizsardzība no apdraudējuma un apdraudējuma atvairīšana, apzinoties, ka apdraudējums var rast bīstamas, neatgriezeniskās sekas valsts, sabiedrības, personas tiesībām vai interesēm. Motīvs ir cieši saistīts ar mērķi, šie jēdzieni ir savstarpēji atbilstoši.

Motīvs kā aicinājums rīkoties nerodas pats par sevi. Motīvs vienmēr ir determinēts ar kaut kādiem apstākļiem. Noziedzīga nodarījuma, kas paredzēts KL 121.pantā, motīvs ir saistīts ar uzbrukumu un pat izriet no tā. Tātad darbību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, motīvs ir vēlme, kura ar uzbrukuma palīdzību aicina rīkoties, lai novērstu draudus likumiskām personas (valsts, sabiedrības) interesēm un tiesībām, ja persona apzinās, ka uzbrukums var nodarīt tai kaitējumu.

Rīkojoties ārpus nepieciešamās aizstāvēšanās robežām, personai mēdz būt vairāki motīvi, starp kuriem var būt tādi aicinājumi kā atriebība, greizsirdība, naidis, ļaunums un citi. Gadījumā, ja personas, kura aizstāvas, vadās no motīviem, kas acīmredzami neatbilst mērķim aizsargāt valsts vai sabiedrības interese, savas vai citas personas tiesības, tad viņas darbības saistītas ar kaitējuma nodarīšanu uzbrucējam jātulko kā slepkavība, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī.

Personas, kura atrodas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, darbību motīvs ir izvairīties vai atvairīt personas vai personu grupas draudus, kas var kaitēt viņas interesēm. Citi motīvi ir gadījumos, kad personai, kura atrodas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, ir zināmas priekšrocības un viņa apzinās savu pārkumu un saprot, ka, lai atvairītu uzbrukumu, nav nepieciešams nodarīt nozīmīgu kaitējumu, bet, neskatoties uz to, apzināti noslepkavo uzbrucēju. Tieši tādu darbību pamatā ir dažādi (jaukti) motīvi, kur prevalē tādi motīvi kā ļaunums, atriebība, naidīga, protams, kopā ar pamatmotīvu – atvairīt uzbrukumu, kas apdraud ar likumu aizsargātās intereses.

2001.gada Augstākās tiesas Kriminālietu departamenta spriedums lietā nr. **PAK- 268**, kur apsūdzētais apzinājās, ka lai atvairītu uzbrukumu nevajadzēja pielietot tādu spēku un palīgīdzekļu, bet tomēr ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu. Lietas apstākļi ir sekojoši: O.A. kopā ar savu paziņu L.Z. un viņas vīru R.Z. atradās viņas dzīvoklī. Starp O.A. un R.Z. izcēlās strīds par to, ka R.Z. regulāri sitis savu sievu L.Z. Strīda laikā R.Z. iesita L.Z. ar roku pa seju. O.A. nolūkā aizstāvēt L.Z. un novērst R.Z. tālākos uzbrukumus iesita viņam ne mazāk kā divas reizes ar dūrēm pa seju, no kā R.Z. nokrita zemē. Pēc tam R.Z. piecēlās un mēģināja pretoties. O.A. sāka sist R.Z., sitot ar dūrēm pa seju, līdz R.Z. nokrita zemē. Kad viņš mēģināja piecelties un pretoties, O.A. turpināja viņu sist gan ar dūrēm, gan ar beisbola nūju, nodarot sitienus pa dzīvībai svarīgām ķermeņa daļām – galvas apvidū, pa kaklu, pēc tam ar sitienu nogāza R.Z. gultā un turpināja viņu sist ar beisbola nūju, spārdīt ar apautām kājām pa galvu, līdz R.Z. vairs nespēja pretoties. Pēc tam abi aizgāja. Vērtējot šos apstākļus, kas tika aprakstīti Augstākās tiesas spriedumā, uzbrukums reāli ir pastāvējis, kas apliecina R.Z. aktīvās vardarbīgas darbības pret L.Z. Mēģinot aizstāvēt L.Z., O.A. atbildēja R.Z. ar diviem sitieniem pa cietušā seju. Detalizēta pirmās instances tiesas izmeklēšanas laikā konstatēto faktu apraksta nav, tāpēc ne visi lietas apstākļi ir skaidri. Bet L.Z. liecināja, ka viņas vīrs nav apdraudējis viņas dzīvību, kas nozīmē, ka, ja L.Z. saka taisnību, tad O.A. iespējami pats ir uzsācis

uzbrukumu vai arī izprovocējis to, tad nepieciešamās aizstāvēšanas stāvoklis ir izslēdzams. Bet gadījumā, ja R.Z. tiešām iesita savai sievai pa seju un kad O.A. aizstāvēja L.Z. ar pretējiem diviem sitieniem un R.Z. turpinot kautiņu mēģināja atbildēt uz tiem, tad, autoresprāt, versiju par atrašanos nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī arī ir jāizskata un vispusīgi jāizvērtē. Autoresprāt, nav pareizs Augstākās tiesas spriedumā pieminētais pirmās instances tiesas secinājums, ka „O.A. noziedzīgās darbības nebūtu kvalificējamās kā miesas bojājumu nodarīšana, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, jo kautiņa laikā, kad O.A. jau bija izdarījis vairākus sitienus R.Z., un viņš uz brīdi bija zaudējis samaņu, bija reāla iespēja no dzīvokļa aiziet, taču viņš to neizdarīja, līdz ar to neatradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, un tas nedeva viņam tiesības aizstāvēties un nodarīt kaitējumu uzbrucējam.” To, ka R.Z. uz brīdi bija zaudējis samaņu neapstiprina nedz medicīniskās ekspertīzes atzinums, nedz kādi citi fakti (*tiem ņemti vērā tikai Augstākās tiesas sprieduma minēti fakti*). Tāpēc, iespējams, ka O.A. bija pamats uzskatīt, ka uzbrukums pēc brīža turpināsies. Pie tam likums tiesības aizstāvēties pret uzbrukumu paredz katrai personai, neatkarīgi no tā vai viņam bija vai nebija iespēja izvairīties no uzbrukumu, šajā gadījumā - aiziet no dzīvokļa. No šāda aspekta skatoties, katrs no šajā darbā pieminētajiem tiesu lietu dalībniekiem ir pats apdraudējis savu dzīvību un katram no viņiem bija iespēja izvairīties no tā: J.G. varēja aiziet no koledžas tiklīdz cietušais saka viņai uzmākties, V.B. nevajadzēja dzert kopā ar brāli, jo viņš ir zinājis, ka iedzerot viņš paliek bīstams un agresīvs, tāpat arī tēvam bija jāizvairās no dzēršanas kopā ar dēlu. Līdz ar to nepietiek vien ar to, ka tāpēc, ka O.A. neaizgāja laicīgi no nozieguma vietas viņa darbības nevar būt kvalificētas, ka izdarītas nepieciešamās aizstāvēšanās robežās. Bez šaubām, O.A. sitienu skaits, pielietoto līdzekļu veids, piemēram, beisbola nūja, liecina par acīmredzamu nesamērību ar apdraudējumu, bet spriežot pēc šajā spriedumā minētajiem apstākļiem tiesu izmeklēšanas laikā tomēr nebija noskaidroti visi apstākļi, lai viennozīmīgi apgalvot, ka O.A. neatradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī.

Tāda veida rīcības motivācija biežāk ir sastopama gadījumos, kad tiek aizsargātas personas, nevis valsts un sabiedrības intereses un tiesības. Protams, ja cilvēkam uzbrūk, tad, ņemot vērā viņa emocionāli-psihisko stāvokli tajā brīdī, viegli iedomāties, ka persona var nenozīmīgi pārkāpt aizstāvēšanās robežas, bet tādā veidā izraisīts ļaunums vai sašutums nav tas pats, kas augstāk minētais naidis vai greizsirdība, kas nevar pamatot noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju saskaņā ar KL 116.pantu.

Vēl viena subjektīvās puses pazīme ir **psihiska uzbudinājuma** esamība vai neesamība, kas raksturo subjekta emocionālo stāvokli uzbrukuma brīdī. Bez šaubām, ka nepieciešamās aizstāvēšanās situācijā, subjekts gandrīz vienmēr atrodas stiprā psihiska uzbudinājuma stāvoklī, kas rodas kā atbildes reakcija uz negaidītu, pēkšņu uzbrukumu. Kaut arī persona, kas aizstāvas, paliek pieskaitāma, tomēr uztraukums, bailes, apjukums zināmā mērā apgrūtina paškontroli, apstākļu

apzināšanos, sākummomenta pareizu izvēli, aizstāvēšanās līdzekļu izvēli un aizstāvēšanās paņēmienu intensitāti. Šis apstāklis tika ņemts vērā arī 1995.gada 29.maija Augstākās tiesas Plēnuma lēmuma nr.3 devītajā punktā, kur teikts, ka tiesām „Jāpatur vērā, ka persona, kas aizstāvas, atradāmās psihiska uzbudinājuma stāvoklī, ko izraisījis apdraudējums, ne katrreiz var precīzi apsvērt briesmu raksturu un izvēlēties samērīgus aizstāvēšanās līdzekļus.”⁴²

Stiprs psihisks uzbudinājums, tāpat kā motīvs un mērķis ir privilēģēti noziedzīga nodarījuma apstākļi, kas nosaka personas atbildību ar mīkstinošiem apstākļiem. Turklāt stiprs psihisks uzbudinājums, precīzi, tā pakāpe un raksturs kopskatā ar citiem apstākļiem, ļauj nošķirt slepkavību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, no slepkavības, kas izdarīta stirpa psihiska uzbudinājuma stāvoklī („stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklis ir fizioloģiska afekta stāvoklis, kas izpaužas sevišķi krasi izteiktā un intensīvā emocijā, kura cilvēka apziņā kļūst valdoša un ir reakcija uz ārkārtējo kairinājumu, un šāds stāvoklis ievērojami vājina cilvēka spēju kontrolēt savas darbības”⁴³). Lai to saprastu nepieciešams atbildēt uz jautājumu: vai stiprs psihisks uzbudinājums ir sasniedzis fizioloģiskā afekta stāvokļa pakāpi un kādas jūtas ir tā pamatā (bailes, dusmas).

Ārpus šajā nodaļā jau uzskaitītajām slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, subjektīvās puses pazīmēm gribētos minēt arī vainīgās personas sociālās īpašības. Parasti persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, tiek pozitīvi raksturota, jo pati par sevi neapdraud ne citu personu, ne valsts vai sabiedrības intereses. To var pamatot ar to, ka slepkavība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, tiek izsaukta ar prettiesisku uzbrukumu no cietušā puses; vainīgais parasti ir persona, kura, ja nenotiktu uzbrukums, nekad nepārkāptu likumu. Tas arī attiecas uz personas izglītības līmeni, aizņemtību, sodāmības esamību, piedalīšanos sabiedriskajā dzīvē.

„Nonāvēšana aiz neuzmanības, personai, atrodoties nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, nav krimināli sodāma, tad gadījumā, kad tīšs smags miesas bojājums uzbrucējam nodarīts, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas un personas, kas aizstāvējusies, neuzmanības dēļ tas bijis par iemeslu apdraudētāja nāvei, nav pamata nodarījumu kvalificēt saskaņā ar Krimināllikuma 125.panta 3.daļu. Tas atbilstoši Krimināllikuma 128.pantam jākvalificē kā tīšs smags miesas bojājums, kas nodarīts, pārkāpjot, nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.”⁴⁴

Visi apskatītie slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, apstākļi, kas attiecas uz normas subjektu un subjektīvo pusi, pierāda apskatāmā noziedzīgā nodarījuma sastāva

⁴² LR Augstākās tiesas 29.05.1995. Plēnuma lēmums nr.3 Par tiesu praksi, piemērojot likumus par nepieciešamo aizstāvēšanos. Jurista Vārds, Nr.1 (15) Piekdiena, 1996.gada 5.janvaris.

<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=35745> (aplūkots 13.10.2009.)

⁴³ LR AT Senāta Krimināllietu departamenta 29.03.2005. spriedums lietā nr. SKK- 161 <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=82430398&actid=5526> (aplūkots 15.10.2009.)

⁴⁴ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000. – 242.lpp.

īpatnības, kurām ir liela nozīme, un kuras prasa īpašu uzmanību, kvalificējot noziedzīgus nodarījumus saskaņā ar KL 121.pantu.

4.3. Kvalifikācijas īpatnības un nošķiršana no citiem līdzīgiem sastāviem

Katra cilvēka ar likumu aizsargāto tiesību ievērošanā svarīga nozīme ir pareizajam darbību, kas tika īstenotas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, tiesiskajam novērtējumam. Tas ļauj, ņemot vērā Krimināllikuma 121.panta sastāva īpatnības, pareizi norobežot to no citiem līdzīgiem sastāviem, un juridiski korekti kvalificēt izdarīto noziedzīgu nodarījumu. Tā kā Krimināllikums nesatur slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, norobežojumu no citu līdzīgu noziedzīgu nodarījumu sastāvu kritērijiem, jautājuma risināšana par to, vai noziedzīgs nodarījums ir pareizi kvalificēts un norobežots no citiem noziedzīgiem nodarījumiem, katrā konkrētajā gadījumā ir tiesas kompetencē.

Ņemot vērā analizējamā noziedzīga nodarījuma sastāva īpatnības pie līdzīgiem sastāviem, varētu attiecināt sekojošus Krimināllikumā paredzētos noziedzīgus nodarījumus:

- slepkavība bez mīkstinošiem un pastiprinošiem apstākļiem (KL 116.pants);
- slepkavība pastiprinošos apstākļos (KL 117.pants);
- slepkavība, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī (KL 120.pants);
- slepkavība, pārkāpjot personas aizstūrēšanās nosacījumus (KL 122.pants);
- nonāvēšana aiz neuzmanības (KL 123.pants);
- tīša miesas bojājuma nodarīšana, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas (KL 128.pants).

Lai pareizi kvalificētu noziedzīgu nodarījumu, pilnīgi un atbilstoši īstenībai, jānoskaidro izdarītā noziedzīga nodarījuma faktiskie apstākļi (tādi, kas raksturo nodarījuma pazīmes jeb objektu, objektīvo pusi un subjektu un subjektīvo pusi), kam ir nozīme noziedzīga nodarījuma kvalifikācijā. Lai kvalificētu noziedzīgu nodarījumu saskaņā ar Krimināllikuma 121.pantu, nepieciešams noskaidrot, vai noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā vainīgā persona atradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, tas ir, ka cietušā nāve iestājās vainīgās personas ar likumu aizsargāto interešu aizstāvēšanās rezultātā.

Diezgan bieži noziedzīgi nodarījumi, kas paredzēti Krimināllikuma 116., 117. un 121.pantos, konkurē savā starpā. Piemēram, gadījumos, kad, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, kautiņa laikā aiz personiskiem motīviem tiek noslepkavota kāda persona (KL 116.pants) vai gadījumā, kad tiek noslepkavots nepilngadīgais (KL 117.panta divpadsmitā daļa).

Slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, gadījumā ārpus KL 121.pantā minētā mīkstinoša apstākļa varbūt arī vairāki KL 117.pantā minētie slepkavību pastiprinošie apstākļi. Šajā gadījumā notiek krimināltiesību normas konkurence starp īpaši kvalificētu sastāvu (sastāvs ar pastiprinošiem apstākļiem KL 117.pants) un privilēģēto sastāvu (sastāvs ar nodarījuma mīkstinošiem apstākļiem). Atbilstoši kopējiem tiesību normu konkurences likumiem gadījumā, kad konkurē speciālās normas, piemēram, kad noziedzīgs nodarījums izdarīts, pastāvot gan

pastiprinošiem, gan atbildību mīkstinošiem apstākļiem (piemēram KL 117.panta un KL 121.panta gadījumā) sods tiek noteikts saskaņā ar noziedzīga nodarījuma sastāvu ar mīkstinošiem apstākļiem.

Jāuzsver, ka „slepkavība, kas izdarīta, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, jākvalificē pēc Krimināllikuma 121.panta arī tajos gadījumos, kad tā izdarīta Krimināllikuma 117.panta 1., 3., 4. un 11.punktā paredzētajos apstākļos.”⁴⁵

Atvairot uzbrukumu persona, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, rīkojas ar mērķi aizstāvēt savas vai citas personas (valsts, sabiedrības) svarīgas, ar likumu aizsargātas intereses. Ja personas darbības pamatā ir konstatējams tieši šāds motīvs, slepkavība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, tiek kvalificēta saskaņā ar Krimināllikuma 121.pantu. Ja reāli draudi nepastāvēja vai uzbrukuma moments ir beidzies, bet persona, kas aizstāvas, apzināti ir nonāvējusi uzbrucēju, tad šādā gadījumā kriminālatbildības iestājas uz Krimināllikuma 116.panta pamata.

Sarežģītāk ir norobežot slepkavību, kas paredzēta KL 121.pantā no KL 116.panta slepkavības, kad tā tika izdarīta kautiņa laikā. Vispār slepkavību, kas izdarīta kautiņā pieņemts kvalificēts pēc KL 116.panta, bet ja tiek konstatēts, ka viena no kautiņa pusēm atradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, tad tā var tikt kvalificēta saskaņā ar KL 121.pantu.

Kautiņš ir savstarpēja sitienu došana. Nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā galvenais ir, ka uzbrucējs ir izprovocējis kautiņu, bijis tā iniciators, rādījis reālus draudus otrā cilvēka ar likumu aizsargātajām interesēm. Slepkavības, kas tiek izdarīta kautiņa laikā, personai atrodies nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, motīvs ir aizstāvēt savas vai citas personas (valsts vai sabiedrības) intereses, savukārt kautiņa laikā izdarītai slepkavības bez mīkstinošiem un pastiprinošiem apstākļiem motīvs ir huligānisks pamudinājums. Tikai gadījumā, ja tiek konstatēts, ka personas, kura kautiņa laikā noslepkavoja kādu, aizstāvējās no uzbrukuma, kurš reāli pastāvēja un varēja kaitēt personas ar likumu aizsargātajām interesēm un tiesībām, var runāt par personas atrašanos nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī un tā robežu pārkāpšanu, kas izslēdz par vainīgu atzītajai personai KL 116.panta normā paredzētā soda piespriešanu. Gadījumā, ja aizstāvēšanās mērķis, - pasargāt ar likumu aizsargātas intereses nav konstatēts, kā arī nav konstatēti sodu pastiprinoši apstākļi vai afekta stāvoklis, tad personas darbības tiek kvalificētas saskaņā ar KL 116.pantu. Šī ir galvenā noziedzīgu nodarījumu subjektīvās puses atšķirība, kas var palīdzēt pareizi norobežot kautiņa laikā izdarītu KL 116.panta slepkavību no KL 121.panta slepkavības mīkstinošos apstākļos.

Lai norobežotu slepkavību, kas tiek izdarīta stipra psihiskā uzbudinājuma stāvoklī (KL 120.pants) un nepieciešamā aizstāvēšanās stāvoklī, pārkāpjot tā robežas (KL 121.pants), tāpat kā KL 116. un 121.pantu konkurences gadījumā, ir jāpievērš uzmanība abu noziedzīgu nodarījumu

⁴⁵ Liholaja V. Noziedzīgs nodarījums pret personu. Rīga, Latvijas Universitāte, 1998., 36.lpp.

subjektīvajai pusei. Pēc objektīvās puses pazīmēm slepkavība, par kuru tiek paredzēta atbildība Krimināllikuma 120.pantā, tiek izdarīta pēc cietušā prettiesiskās rīcības (vardarbība vai smags goda aizskārums); tā ir savā veidā pretreakcija uz cietušā prettiesiskajām darbībām. Krimināllikuma 121.pantā objektīvā puse paredz tīšu nonāvēšanu, kas tiek izdarīta uzbrukuma laikā, vai pastāvot reāliem uzbrukuma draudiem. Nepieciešamā aizstāvēšanās arī ir atbilde uz prettiesisko rīcību, bet atšķirībā no KL 120.panta paredzēta noziedzīga nodarījuma, šajā gadījumā uzbrukuma vai tā draudu esamība ir obligāts nosacījums, lai veidotos nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis un personas rīcība tiktu atzīta par atbildību izslēdzošo vai mīkstinošo apstākli.

Abos KL pantos noziedzīgo nodarījumu subjektīvo pusi raksturo dažādi motīvi un mērķi. Slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, gadījumā personas motīvs ir aizstāvēt savas vai citas personas (valsts vai sabiedrības) intereses un tiesības, savukārt slepkavības, kas izdarīta stipra psihiskā uzbudinājuma stāvoklī gadījumā, noziedzīga nodarījuma motīvs ir dusmas, naids, izmisums, bailes, kas radušas psihiskā sasprindzinājuma rezultātā, nevis kā atbilde uz uzbrukumu, kā tas paredzēts KL 121.panta noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas gadījumā. Stipra psihiskā uzbudinājuma stāvoklī persona vāji apzinās, ka personas dzīvībai bīstamu seku iestāšanās nav vienīga izeja kā apstādināt savu emocionāli-psihisko spriedzi. Stipra psihiskā uzbudinājuma stāvoklī personas darbību vada emocijas nevis prāts, tāpēc persona neapzinās savas darbības kaitīgumu. Nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis arī paredz, ka persona, kurai uzbrūk atrodas psihiskā uzbudinājuma stāvoklī, bet šajā gadījumā prāts tomēr prevalē par emocijām, kas var izpausties kā bailes vai/un dusmas. Nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā persona apzinās, cik to atļauj radušies apstākļi, ka viņa nodara kaitējumu uzbrucējam un iespējams, ka pielieto lielāku spēku nekā tas būtu nepieciešams uzbrukumu atvairīšanai. Tiesas izmeklēšanas laikā, noteikt tās robežas, aiz kurām personu vada tikai un vienīgi emocijas, tiesai vienai pašai nav iespējams. Bez šaubām te ir nepieciešamā ekspertu palīdzība, viņu profesionālais viedoklis attiecībā uz personas psihisko stāvokli noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī.

Šos divus sastāvus norobežo arī noziedzīga nodarījuma mērķis, kas šiem sastāviem ir atšķirīgs. Personas, kas izdara slepkavību, atrodoties psihiskā uzbudinājuma stāvoklī, darbības mērķis ir apstādināt prettiesiskas darbības, kas ir tās negatīvo, agresīvo emociju avots. Šādā gadījumā tās agresīvās emocijas ne vienmēr ir atbilde uz citas personas prettiesisku rīcību. Kā piemērs minams gadījums, kad cilvēks nesaprotamu iemeslu dēļ ierodas kādā mācību iestādē un apšauj telpā esošo cilvēku grupu kā rezultātā tiek nonāvēti cilvēki, kas nav veikuši nekādu prettiesisku rīcību. Šodien gan Eiropā, gan ASV tādu gadījumu ir diezgan daudz. Un ne visos gadījumos, pēc ekspertīzes veikšanas vainīgā personas tiek atzīta par nepieskaitāmu, kas nozīmē ka noziedzīgs nodarījums tika izdarīts stipra psihiskā uzbudinājuma stāvoklī, kas minētājā gadījumā nav pretreakcija uz cita/u personas/u prettiesisku rīcību.

Personas, kas atrodas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, mērķis ir ar likumu aizsargāto interešu aizsardzība kā atbilde uz cietuša uzbrukumu, un kas KL 121.pantā minētajā gadījumā notiek ārpus ar likumu atļautajām robežām. Turklāt jānorāda, ka ievērojot vispārīgus krimināltiesību normu konkurences principus, „ja persona, kas aizstāvas, pārkāpusi nepieciešamās aizstāvēšanās robežas stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī, viņas nodarījums kvalificējams pēc Krimināllikuma 121.panta.”⁴⁶

Šodien rodas arī tādi gadījumi, kad noziedznieks aizturēšanas laikā aktīvi pretojas tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem, kas nereti ir saistīta ar viņu veselības vai dzīves apdraudējumu. Autoresprāt, šādās situācijās aizturēšanās darbības pārvēršas par nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokli. Tas ir īpaši aktuāls policijas un citu tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem, kuriem likums paredz īpašas tiesības nepieciešamības gadījumos izmantot speciālus aizsardzības līdzekļus vai šaujamos ieročus. Ja, veicot noziedznieka aizturēšanu, tiesību aizsardzības iestādes darbiniekam notiek uzbrukums, tad darbiniekam, kura tiesības vai intereses tiek apdraudētas vai arī tiek traucēta likumā noteikto pienākumu veikšana, ir tiesības aizstāvēt savas, citus personu vai valsts intereses. Tāda pieeja ļauj tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem efektīvāk pildīt savus ar likumu uzliktos pienākumus un tiesiskā ziņā justies aizsargātiem.

Ārpus iepriekšējām, jau darbā minētajām KL 121.pantā paredzētās normas kvalifikācijas īpatnībām, gribētos atzīmēt vēl dažas, par kurām juridiskajā literatūrā nav viennozīmīga viedokļa, kas atsevišķajos gadījumos var radīt sarežģījumus praksē. Tas ir jautājums par uzbrucēja vecumu, gadījumos kad uzbrucējs nav sasniedzis vecumu kādā var saukt pie kriminālatbildības (mazgadīgā persona) un jautājums par uzbrucēja nepieskaitāmību.

Rodas jautājums, kā tad būtu pareizi rīkoties, un kā vēlāk tiesai būtu pareizi jākvalificē noziedzīgs nodarījums, ja personas, kas aizstāvas, priekšā ir uzbrucējs, kurš ir mazgadīgs vai nepieskaitāms. Profesore V. Liholaja, runājot par nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokli, raksta, ka „gadījumos, kad apdraudētais ir nepieskaitāms vai kriminālatbildību nenasniegusi persona, un cilvēks, kurš aizstāvas, to apzinās, kaitējuma nodarīšana uzbrucējam pieļaujama tikai tad, ja nav citas iespējas izvairīties no apdraudējuma, cenšoties nodarīt uzbrucējam pēc iespējas minimālāku kaitējumu”.⁴⁷ Te rodas jautājums, vai minimāla kaitējuma nodarīšanu mazgadīgajai vai nepieskaitāmai personai, var uzskatīt par nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokļa tiesiskuma nosacījumu, vai tomēr vēlamo personas, kas atrodas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, darbību. Likums neparedz ikkatram, kam uzbrūk, pienākumu izvairīties no tā, bet otrādi - paredz tiesības aizstāvēties un nodarīt kaitējumu uzbrucējam neatkarīgi no tā, kas stāv viņa priekšā. Uz to norāda

⁴⁶ Liholaja V. Noziedzīgs nodarījums pret personu: Mācību līdzeklis. Rīga: Latvijas Universitāte, 1998. – 36.lpp.

⁴⁷ Liholaja V. Noziedzīgs nodarījums pret personu. Rīga, Latvijas Universitāte, 1998., 32.lpp.

arī 1995.gada jau pieminētais Augstākās tiesas Plēnums savā lēmumā.⁴⁸ Lēmuma nr.3 3.punktā ir norādīts, ka arī personu, kas nav sasniegušas vecumu, no kura var saukt pie kriminālatbildības un nepieskaitāmo personu uzbrukums, tiek uzskatīts par bīstamu.

Vēlētos akcentēt, ka persona, kas atrodas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, ir psihiski uzbudināta, uzbrukums ir pēkšņs un negaidīts, kas neļauj objektīvi novērtēt situācijas apstākļus, apzinoties, ka priekšā stāvošais cilvēks ir mazgadīgs vai nepieskaitāms. Kaitējuma nodarīšana uzbrucējam ir obligāts nepieciešamās aizstāvēšanās nosacījums. Kā to nosaka Krimināllikums, svarīgu interešu aizsardzību, kas nav saistīta ar kaitējuma nodarīšanu uzbrucējam, nevar uzskatīt par notikušu nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī. Cietušā nāve ir pēdējais (neatgriezeniskais) aizstāvēšanās līdzeklis, kas ir ārpus likuma noteiktajām tiesiskajām robežām, bet izvairīties no tā dažreiz nav iespējams, tikpat labi kā pasargāt sevi no uzbrukuma kā tāda, kuru var izdarīt jebkura persona, tajā skaitā, mazgadīgais vai nepieskaitāmais.

U.Krastiņš, rakstot par personas, kas aizstāvas rīcību, atzīmē, ka „iespēju robežās visai pārdomāti ir jāizvēlas aizstāvēšanās līdzekļi un paņēmieni, ja apdraudētājs ir persona, kas sirgst ar psihiskiem traucējumiem vai ir garīgi atpalikusi”. Te jāpiekrīt U.Krastiņa viedoklim, bet tomēr nav skaidrs, kura intereses šajā gadījumā tiek vairāk apdraudētas. Vai tās personas, kura aizstāvas vai tomēr uzbrucēja paša. Vai aizstāvēšanās brīdī persona tiešām var apzināties notiekošo un izvēlēties atbilstošus aizsardzības līdzekļus. Gadījumā, ja uzbrucējs ir nepieskaitāma persona un ja pieļauj, ka persona uzvedas agresīvi, tad persona, kurai uzbrūk tiek nostādīta ļoti bīstamā situācijā. Tas izskaidrojams ar to, ka viņas rīcība, kaut arī ar mērķi aizsargāt savas vai citas personas tiesiskās intereses, var izprovocēt psihiski nevesela cilvēka (uzbrucēja) rīcību, kurai dēļ agresivitātes sekos neatgriezeniskas sekas. Tādējādi daļēji var piekrist U.Krastiņa rakstītajam, ka „pret šādām personām tomēr ir jāizmanto nepieciešamās aizstāvēšanās tiesības, tad būtu jācenšas viņām radīt pēc iespējas mazāku kaitējumu.”⁴⁹ Bet, vai tas ir iespējams, ņemot vērā radušos situāciju. Vai nepieskaitāma persona, ņemot vērā psihisko traucējumu pakāpi, neapdraud personu vairāk nekā kāda cita, jo var nodarīt lielāku kaitējumu personai un tās interesēm. Vai tāda persona nevar būt agresīvāka un cietsirdīgāka par veselu atzītu cilvēku. Vai šādā gadījumā uzbrucējs netiek nostādīts izdevīgākā stāvoklī nekā persona, kurai uzbrūk, jo kaut arī nepieskaitāma persona uzbrukuma brīdī ir likuma pārkāpējs tai tiek radītas zināmas priekšrocības, kas izpaužas kā personas, kas aizstāvas īpaša piesardzība un iespējams, likumā paredzēto tiesību ignorēšana – izvairīšanās no uzbrukuma, aizbēgot, vai lūdzot palīdzību kādai trešajai personai.

⁴⁸ LR Augstākās tiesas Plēnuma 29.05.1995. lēmums nr.3 Par tiesu praksi, piemērojot likumus par nepieciešamo aizstāvēšanos. Jurista Vārds, Nr.1 (15) Piekdiena, 1996.gada 5.janvaris.

<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=35745> (aplūkots 13.10.2009.)

⁴⁹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 234.lpp.

Jāpiekrīt A.Judina viedoklim, ka „persona, kas aizstāvas no uzbrukuma, nevar būt informēta par uzbrucēja nepieskaitāmību, jo to var konstatēt tikai tiesa, pamatojoties uz tiespsihiatriskās ekspertīzes atzinumu. Pat, ja no uzbrukuma aizstāvas psihiatrijas speciālists, viņš ir spējīgs tikai pamanīt kādu psihisko anomāliju, nevis secināt par personas nepieskaitāmību.” „... nedz uzbrucēja mazgadība, nedz psihiskā slimība nemaina uzbrukuma raksturu un būtību;”⁵⁰

Kas attiecas uz uzbrucēju, kurš nav sasniedzis Krimināllikumā vecumu, no kura var saukt pie kriminālatbildības (mazgadīgā persona), tad arī te nevar sniegt viennozīmīgu atbildi. Autoresprāt, situācijas novērtēšana ir atkarīga no apstākļiem, kuros notika uzbrukums. Vai, neskatoties uz to, ka uzbrucējs ir mazgadīgā persona, abu pušu stāvoklis bija līdzvērtīgs uzbrukuma brīdī. Vai gadījumā, ja vecam cilvēkam uzbrūk, kaut arī mazgadīgā, tomēr fiziski spēcīgāka persona, būtu pārdomāti jāizvēlas aizstāvēšanās līdzekļi un jābūt piesardzīgākam. Vai šādā gadījumā tiek ievērotas personas tiesības uz aizstāvību, neatkarīgi no uzbrukuma veida un iespējas izvairīties no tā.

Autoresprāt, atbildi uz augstāk izvirzītajiem jautājumiem varētu sniegt tiesu prakse. Diemžēl, LR tiesu prakse nav bagāta ar tāda veida precedentiem, tāpēc te lielāka uzmanība būtu jāpievērš ārvalstu praksei, iespējams arī anglosakšu tiesību sistēmai, kura tiek veidota uz precedentu pamata.

Par diskutējamo jautājumu paliek atklāts jautājums par personas atzīšanu par atradušos nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī un nodarījuma kvalifikāciju, ja persona, gatavojoties iespējamam uzbrukumam, piemēram, pieslēgusi metāla apžogojumam ap māju elektrotīklu.

Te nevar nepiekrīt A.Judina viedoklim, ka „mehānismu ierīkošana vēl nav aizstāvēšanās, bet tikai sagatavošanās tai. Tāpat kā aizstāvēšanās nolūkā cilvēks var iegādāties pistoli, viņš ir tiesīgs ierīkot speciālos mehāniskos līdzekļus, kuri palīdzēs atvairīt uzbrukumu. Ja uzbrukuma laikā automātiskie aizsarglīdzekļi tiek iedarbināti, un ar tiem uzbrucējam ir nodarīts kaitējums, kurš atbilst uzbrukuma raksturam un bīstamībai, nav šķēršļu nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokļa konstatācijai.”⁵¹

Kā A.Judina minētā ieroču iegāde, tāpat signalizācijas uzstādīšana dzīvoklī vai kādā citā telpā, gāzes baloniņu iegāde, dzelzs durvju uzstādīšana, ir sagatavošanās uzbrukumam. Persona, vēl nepastāvot ne uzbrukumam, ne tā draudiem gatavojas sevi aizstāvēt. Gan ieroču iegāde, gan citu speciālu līdzekļu iegāde un uzstādīšana normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā nav aizliegta. Tātad jebkura persona, kura rūpējas par savām tiesībām ir tiesīga, nosacīti, sagatavoties iespējamam noziedzīgam nodarījumam. Un, autoresprāt, nav nekāda pamata, kas liegtu to darīt. Attiecībā uz nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokļa veidošanos, šajā situācijā, tāpat kā gadījumā ar nepieskaitāmo

⁵⁰ Judins A. Kriminālatbildību izslēdzamības apstākļi: Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000., 83.lpp

⁵¹ Turpat, 86.lpp.

vai mazgadīgo personu, svarīga nozīme ir lietas apstākļiem. Ja noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī pastāvēja visi nepieciešamās aizstāvēšanās tiesiskie nosacījumi un ir pierādīts, ka cietušais ir apdraudējis personas, kas aizstāvas intereses; tad pastāv visi nosacījumi, lai konstatētu nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokli. Protams, nav izslēgti gadījumi, kad no gatavošanās uzbrukumam var ciest nevainīgā persona, kura nav apdraudējusi citas personas intereses un nav rīkojusies prettiesiski. Šādā gadījumā, autoresprāt, atbildība būtu jānes aizsardzības līdzekļu, kas tiek izmantoti, īpašniekam (valdītājam). Jo aizsardzības līdzekļu uzstādīšana un izmantošana uzliek noteiktu atbildību tās īpašniekam, valdītājam vai vienkārši lietotājam.

Arī P.Mincs neizslēdz iespēju „spert vajadzīgos soļus nākošā uzbrukuma atvairīšanai, ciktāl tas noteikti sagaidāms. Šeit piederētu *sagatavošanās* uz aizstāvēšanos, piem., ar lamatu, automātiski izšaujošas patšautenes u.tml. ieroču palīdzību. Tādos gadījumos nemaz nav vajadzīgs, lai briesmas būtu pavisam tuvu klāt, bet jāievēro nosacījumus, ka no šādas sagatavošanās *nedrīkst ciest nevainīgas trešās personas.*”⁵²

⁵² Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005., 97.lpp.

VI nodaļa

Nepieciešamās aizstāvēšanās un tās robežu pārkāpšanas normas ārvalstu likumos

Nemot vērā situāciju dažādību, kurās rodas nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis, realizēt šo normu praksē gan personām, kas aizstāvas, gan tiesām nav tik vienkārši. Tāpēc ieskatīties ārvalstu normatīvajā regulējumā un praksē bieži vien ir lietderīgi, jo tas var palīdzēt rast jaunus risinājumus jau pastāvošām problēmām, kā arī atbildēt uz līdz šim neatbildētiem jautājumiem.

Ārvalstu normatīvo aktu analīzi var dalīt divas daļās: pirmajā ietilpst anglosakšu sistēmas likumi, kuros normas par nepieciešamās aizstāvēšanās institūtu pārsvarā reglamentē tiesu precedenti (tiesu prakse), un romāņu – ģermāņu tiesību sistēmas likumi, kuros nepieciešamo aizstāvēšanos, pirmām kārtām regulē likumdevējs. Tā kā viena darba ietvaros nav iespējams apskatīt ļoti plašu valstu klāstu, kur normatīvajos aktos tiek regulēts jautājums par nepieciešamo aizstāvēšanos un tās robežu pārkāpšanu, tad šī darba ietvaros no anglosakšu sistēmas likumiem tiks apskatīti ASV Kriminālkodekss (The Model Penal Code) un Anglijas 1967.gada Likums par krimināltiesībām un no romāņu – ģermāņu likumiem Baltijas valstu, - Lietuvas un Igaunijas Kriminālkodeksi; Dānijas un Nīderlandes likumos nepieciešamās aizstāvēšanās un tās robežu pārkāpšanās regulējums; kā arī tādu Eiropas valstu kā Austrijas, Šveices, Vācijas, Beļģijas un Spānijas Kriminālkodeksi.

Ārvalstu likumu pētīšanas rezultātā tika konstatēts, ka nepieciešamās aizstāvēšanās institūta jēdziens visās valstīs tiek saprasts gandrīz vienādi. Pēc ārvalstu likumiem, tāpat kā Latvijas Krimināllikums, nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokli veido prettiesisks, reāls un īstens uzbrukums un proporcionālā (samērīgā) aizstāvēšanās. Gandrīz visos citu valstu normatīvajos aktos tiek paredzēta kaitējuma nodarīšana uzbrucējam ar mērķi aizstāvēt ne tikai savu dzīvi, veselību, bet arī īpašumu. Pēc kopējiem nepieciešamās aizstāvēšanās likumiem kaitējuma nodarīšana trešajai personai ir aizliegta. Bet ārpus kopējā nepieciešamās aizstāvēšanās jēdziena saprašanas ir arī vairākas atšķirības.

Anglosakšu tiesību sistēma: Anglija un ASV

Anglosakšu tiesību sistēma neparedz „nepieciešamās aizstāvēšanas” terminu, tā vietā normatīvajos aktos tiek lietots vārds „aizstāvēšanās” (defense – angļu val.). Anglijā aizstāvēšanās (nepieciešamās aizstāvēšanās) institūtu regulē kā kopējās tā arī statūtu tiesības (Anglija 1688-1689.g.), bet ASV pārsvarā – atsevišķu štatu kriminālkodeksi.

Ne Anglijas, ne ASV normatīvie akti nesatur normas par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu, bet, spriežot pēc vispārējām normām, par nepieciešamo aizstāvēšanos, slepkavība un smagu miesas bojājumu nodarīšana tās robežu pārkāpšanas rezultātā vērtējama kā nodarījumu mīkstinošs apstāklis. Gan Anglijas, gan ASV normatīvie akti satur tādus smagus

noziedzīgus nodarījumu, kurus atvairot, ir pieļaujama jebkāda kaitējuma nodarīšana (cilvēka aizvešana ar varu, izvarošana, vardarbīgs uzbrukums u.c.).

Līdz 1967.gadā Anglijā pieņemtajam Likumam par krimināltiesībām „tiesiskās aizstāvēšanās” jautājumi tika risināti uz vispārējo tiesību pamata, kur tika runāts par iespēju pielietot spēku „atvairot noziedzīgu nodarījumu, vai likuma pārkāpēja vai aizdomas turamā likumiskās aizstāvēšanās gadījumā, vai sniedzot palīdzību aizstūrēšanā.”⁵³ Anglijas krimināltiesības neparedz kaut kādus noteikumus, kas noteiktu striktas robežas, pārkāpjot kuras, nepieciešamā aizstāvēšanās tiktu atzīta par pārkāptu. Jautājums par nepieciešamās aizstāvēšanās tiesiskumu un to robežu pārkāpšanu tiek risināts uz precedentu pamata.

ASV kopējais kriminālkodekss plašāk apraksta nepieciešamās aizstāvēšanās institūtu, bet, kā jau tika pieminēts, runā par to, kā par aizstāvēšanos (defense) nevis nepieciešamo aizstāvēšanos. Federālā likumdošana neparedz nepieciešamās aizstāvēšanās institūtu kā tādu, jautājumi, kas ar to ir saistīti, tika reglamentēti 1962.gada ASV Kriminālkodeksā (The Model Penal Code), kas šobrīd tiek atspoguļots atsevišķu štatu krimināltiesību normatīvajos aktos, kas šā darba ietvaros netiek apskatīti. Jāuzsver, ka ASV Kriminālkodekss ir ietekmējis visas ASV krimināltiesības. ASV Kriminālkodeksā ir atsevišķa nodaļa (trešā nodaļa) „Tiesiskās darbības vispārēji principi”, kur detalizēti tiek aprakstīti daži apstākļi, kas izslēdz nodarījuma atzīšanu par noziedzīgu, tajā skaitā nepieciešamā aizstāvēšanās („defense”). ASV Kriminālkodekss atšķir dažus aizstāvēšanas veidus: a) vardarbības pielietošana, aizstāvēšanās nolūkā (3.04.pants); vardarbības pielietošana ar mērķi aizstāvēt citus (3.05.pants); vardarbības pielietošana ar mērķi aizstāvēt savu īpašumu (3.06.pants); vardarbības pielietošana, pildot ar likumu uzlikto pienākumu (3.07.pants) u.c. Jau likuma daļas nosaukums nosaka nepieciešamās aizstāvēšanās institūta tiesisko dabu: aizstāvēšanās institūts tiek attiecināts uz tiesisko rīcību. Turklāt neviens no nosauktajiem pantiem ASV Kriminālkodeksā nesatur jēdzienu „nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšana”, nenosaka nepieciešamās aizstāvēšanās sekas, kuras var iestāties gadījumos, kad persona, kas aizstāvas ir pārkāpusi kādu no iepriekš minētajiem aizstāvēšanas veidiem. Otrajā ASV Kriminālkodeksa daļā (atsevišķu noziedzīgu nodarījumu veidi), atšķirībā no Krimināllikuma Sevišķās daļas, nav nevienas speciālās normas, kas paredzētu atbildību par slepkavību vai smagu miesas bojājumu nodarīšanu, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas. Kaut arī ASV Kriminālkodeksa 7.01.pants paredz, ka gadījumā, ja persona, kas nodarījusi kaitējumu rīkojās nopietnas provokācijas (prettiesiskās cietušā uzvedības) iespaidā, tad likums izslēdz brīvības atņemšanas soda noteikšanu.

⁵³ Чигринец, О. М. „Учение о вине по уголовному праву Англии”.
<http://www.law.edu.ru/magazine/article.asp?magID=5&magNum=6&magYear=1979&articleID=187812> (aplūkots 16.10.2009.)

Romāņu- ģermāņu tiesību sistēma: Lietuva un Igaunija, Francija un Spānija

Visu trīs valstu krimināllikumi, - Latvijas Krimināllikums, Lietuvas Republikas kriminālkodekss (LK), Igaunijas sodu kodekss (SK), paredz apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību. KL tie ir 28.- 34.pants; SK tie ir formulēti 2.nodaļas 2.apakšnodaļā „Prettiesiskuma izslēgšana” (27.-31.pants)⁵⁴; LK 5.nodaļa- „Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību” (28.-35.pants)⁵⁵.

KL nepieciešamo aizstāvēšanos paredz 29.panta pirmā daļa. Līdzīgi formulēta nepieciešamā aizstāvēšanās arī LK 28.panta otrajā daļā. Raksturojot atšķirības jēdziena izpratnē, ir jāatzīmē, ka „pēc Lietuvas kriminālkodeksa „(Lietuvas kriminālkodeksa 28.panta otrā daļa)”⁵⁶ personai ir tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos, ne tikai aizsargājot personas dzīvību, veselību vai neaizskaramību, bet arī īpašumu, mājokļa neaizskaramību un citas tiesības. A.Judins savā rakstā „Kādas ir Lietuvas krimināltiesības. Par Lietuvas jauno kriminālkodeksu.” raksta, ka atšķirībā no LK „saskaņā ar KL nepieciešamā aizstāvēšanās var tikt konstatēta, ja persona lieto spēku ar mērķi atspēkot uzbrukumu, un tās nav, ja, piemēram, kaitējums ir nodarīts, lai novērstu mantas nozagšanu.”⁵⁷ Te gribētos iebilst raksta autoram, jo KL 29.pants nesatur nepieciešamās aizstāvēšanās ierobežojumus, ne gadījumos kad notiek mantas nozagšana, nedz kādos citos noziedzīgas darbības gadījumos. KL pants paredz diezgan plašu tiesību loku, kuru aizstāvēt persona, atrodamies nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, drīkst nodarīt kaitējumu tam, kurš apdraud personas ar likumu aizsargātās intereses. Tas ir jebkādas pašas vai citas personas tiesības. Mantas nozagšanas gadījumā, neapšaubāmi tiek apdraudētas personas tiesības uz īpašumu, kas, pastāvot uzbrukumam, paredz personai tiesības aizstāvēties.

„SK 28.pantā teikts, ka nodarījums nav prettiesisks, ja persona atvairā tiešu vai tieši draudošu prettiesisku apdraudējumu viņas vai citas personas juridiskajiem labumiem, nodarot kaitējumu uzbrucēja juridiskajiem labumiem bez nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanas.”⁵⁸ Krimināllikums par nepieciešamās aizstāvēšanās pārkāpšanu atzīst acīmredzamu nesamērību ar uzbrukuma raksturu un bīstamību, kā rezultātā uzbrucējam tiek nodarīts kaitējums, kas nav bijis vajadzīgs, lai novērstu vai atvairītu uzbrukumu. „Līdzīgā veidā nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpums ietverts SK 28.panta otrajā daļā. LK 28.panta trešajā daļā norādīti tādi paši pamatnosacījumi, taču runa par aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu ir tikai tajos gadījumos,

⁵⁴ Igaunijas sodu kodekss. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.

⁵⁵ Lietuvas sodu kodekss. Turpat, 254 - 256.lpp.

⁵⁶ Darba autora piezīme.

⁵⁷ Kādas ir Lietuvas krimināltiesības. Par Lietuvas jauno kriminālkodeksu. A.Judins. Jurista Vārds, Nr.42 (300) Otrdiena, 2003.gada 25.novembris

⁵⁸ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004., 44.lpp.

ja aizstāvoties uzbrucējs ar tiešu nodomu tiek nogalināts vai viņam nodarīts smags kaitējums veselībai. Turpat tālāk norādīts, ka par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu nav atzīstams nodarījums, kas izdarīts stipra apmulsuma vai izbaiļu stāvoklī, ko radījis bīstamais apdraudējums, vai aizstāvoties pret ielaušanos mājoklī.

Tikai KL 29.pantā īpaši ietverts noteikums, ka kaitējuma radīšana uzbrucējam aiz neuzmanības, atvairot uzbrukumu, nav krimināli sodāma. Jāatzīmē gan, ka saskaņā ar LK 28.panta trešo daļu atbildība par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu draud tikai tādos gadījumos, kad uzbrucējs nogalināts vai viņa veselībai nodarīts smags kaitējums”.⁵⁹ Gan KL 29.panta ceturtajā daļā, gan SK 28.panta trešajā daļā, gan LK 28.panta pirmajā daļā ir paredzētas personas tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos neatkarīgi no tā, vai personai ir vai nav iespēja izvairīties no uzbrukuma vai griezties pēc palīdzības pie kādas trešās personas.

„LK 28.panta ceturtajā daļā norādīts, ka persona, kura pārkāpusi nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, saucama pie kriminālatbildības, bet sods var tikt mīkstināts saskaņā ar šā kodeksa 62.pantu (vieglāka soda noteikšana nekā paredzēts likumā). Gadījumi, kad par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu draud kriminālatbildība”⁶⁰, paredzēti arī SK Sevišķajā daļā.

Jāuzsver, ka atbildība par slepkavību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, paredzēta tikai Krimināllikumā.

Nepieciešamās aizstāvēšanās institūtu satur arī Vācijas Kriminālkodeksa (KK) otrās daļas „Nodarījums” ceturtnodaļa „Nepieciešamā aizstāvēšanās un galējā nepieciešamība” 32.-35.§;⁶¹ Austrijas Kriminālkodeksa (KK) sadaļas „Vispārīgie noteikumi” 3. un 10.§;⁶² un Šveices Kriminālkodeksa (KK) pirmās grāmatas „Vispārīgie noteikumi” pirmās daļas „Noziegumi un kriminālpārkāpumi” 2.sadaļas „Sodāmība” 32.-34.pants (tiesiskas darbības).⁶³

„Nepieciešamās aizstāvēšanās saturs izteikts Vācijas KK 32.§, uzsverot darbību tiesiskumu: kas izdarījis nodarījumu, kurā izpaužas nepieciešamā aizstāvēšanās, nerīkojas prettiesiski (tas uzsvērts arī Austrijas KK un Šveices KK attiecīgajās normās). Jāatzīst, ka tiesiskuma uzsvērums analizējamās attaisnojošos apstākļos būtiskāk atklāj šo sociāli derīgo darbību dabu. Nepieciešamā aizstāvēšanās ir aizstāvēšanās, kas nepieciešama, lai atvairītu esošu prettiesisku uzbrukumu sev vai citam. Vācijas KK 34.§ minētas intereses, kādas tiek pieļauts aizstāvēt nepieciešamās aizstāvēšanās

⁵⁹ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004., 44.lpp.

⁶⁰ Turpat.

⁶¹ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 441.lpp.

⁶² Turpat, 240.-241.lpp.

⁶³ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 344.lpp.

gadījumā, kā arī norādīts uz aizstāvēšanās robežām un samērīguma nosacījumu. Šajā pantā noteikts, ka tam, kurš izdarījis nodarījumu sakarā ar esošu, nenovēršamu citādā veidā bīstamību dzīvībai, veselībai, brīvībai, godam, īpašumam vai citam tiesiskuma labumam, lai novērstu briesmas sev vai citai personai, nerīkojas prettiesiski, ja, novērtējot pretstatītās intereses, proti, attiecīgos tiesiskos labumus un tiem draudošo briesmu pakāpi, aizstāvamā interese būtiski pārsniedz aizskārta interesi. Seko piebilde, ka šis nosacījums piemērojams tikai tādā gadījumā, ja nodarījums ir samērīgs līdzeklis briesmu novēršanai. Vācijas KK satur īpašu noteikumu: ja persona, kura izdarījis nodarījumu, pārkāpj nepieciešamas aizstāvēšanās robežas apmulsma, baiļu vai izbīļa dēļ, viņa netiek sodīta (Vācijas KK 33.&).⁶⁴ Minētais Vācijas KK īpašais noteikums ir interesants no prakses viedokļa. Jo, kā jau augstāk tika minēts, ņemot vērā to, ka apdraudējums vairākumā gadījumos ir piepešs, tas izraisa personas, kas aizstāvas, psihisko uzbudinājumu, kas izpaužas kā apmulsums vai bailes. Nav skaidrs, kā šajā gadījumā rīkojas tiesību aizsardzības iestādes, nosakot un pierādot to faktu, ka aizstāvēšanās brīdī personas atradās un rīkojas apmulsma un baiļu vadītā, ja tiktu pierādīts aizstāvēšanās personas bailes vai izmisums, tad arī par personas slepkavību sods.

Nepieciešamā aizstāvēšanās ir formulēta arī Austrijas KK 3.§, kurā teikts, ka nav prettiesiskuma ikvienas personas rīcībā, kura izmanto aizstāvēšanos, kāda nepieciešama, lai aizstāvētu sevi pašu vai citu personu pret prettiesisku dzīvības, veselības, ķermenisku aizskārums, brīvības vai mantas apdraudējumu vai par tāda apdraudējuma draudiem. Turpat iet runa arī par aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu. Aizstāvēšanās rīcība nav tiesiska, ja ir acīmredzams, ka personai, kura aizstāvas, draud tikai nenozīmīgs kaitējums, un aizstāvēšanās ir nesamērīga, it īpaši, ņemot vērā kaitējuma smagumu, kāds nodarīts tādas aizstāvēšanās rezultātā. Austrijas KK 3.§ otrajā daļā runāts par līdzīgu situāciju kā Vācijas KK 33.§, tas ir, katrs, kurš pārkāpj aizstāvēšanās attaisnojamo apjomu vai izmanto acīmredzama nesamērīgu aizstāvēšanos, ja tas noticis vienīgi apjukuma, baiļu vai šausmu dēļ, tikai tad ir sodāms, ja aizstāvēšanās robežu pārkāpšana ir notikusi aiz krimināli sodāmas neuzmanības. Taču Vācijas KK 33.§ teikts, ka šādos gadījumos persona vispār netiek sodīta.⁶⁵ Pamatojoties uz augstāk minēto, secināms, ka arī Austrijas KK paredz visai ierobežotu gadījumu skaitu, kad persona ir sodāma par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu. Kā izņēmums, tāpat kā Vācijas KK, ir minēts apjukums, bailes un šausmas, un tikai krimināli sodāma neuzmanība (saskaņā ar Austrijas KK 6.§ nepietiekama piesardzība) ir tas galvenais, kas ir tās personas, kura atradās nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, kriminālatbildības pamats.

Nepieciešamo aizstāvēšanos Šveices KK reglamentē 33.pants. Šā panta saturs ir samērā skops, jo nenorāda ne uz aizsargājamo interešu loku, ne arī uz aizstāvēšanās samērības nosacījumiem. Šveices KK 33.panta pirmajā daļā vienīgi teikts, ka, ja kādam prettiesiski uzbrūk

⁶⁴ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 39.lpp.

⁶⁵ Turpat, 40.lpp.

vai kādam tieši draud ar uzbrukumu, tad viņam vai jebkuram citam ir tiesības atvairīt apdraudējumu apstākļiem atbilstošā veidā. Nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanas gadījumā tiesnesis pēc saviem ieskatiem personai sodu mīkstina.⁶⁶ Autoresprāt, likumdevējs, šādā redakcijā formulējot pantu par nepieciešamo aizstāvēšanos, uzliek pārāk lielu atbildību uz tiesnesi un uz personu, kurai ir paredzētas tiesības uz aizstāvēšanos, jo uzbrukuma apstākļos novērtēt notiekošā apstākļus un rīkoties atbilstošā veidā bieži vien ir neiespējams. Tam varbūt vairāki iemesli: uzbrukuma pēkšņums, personas, kas aizstāvas psihiskais uzbudinājums, tas pats apjukums vai bailes.

Šveices KK 33.panta otrā daļa tāpat kā Vācijas KK 33.§ satur norādi: ja persona, kas aizstāvas, pārkāpj nepieciešamās aizstāvēšanās robežas piedodama satraukuma vai apjukuma dēļ, ko izraisījis apdraudējums, viņa nav sodāma. Pieņemams, ka šādā situācijā notikusi slepkavība, arī var tikt attaisnota ar satraukumu vai apjukumu. KL Vispārīgajā daļā šādi noteikumi nav ietverti, un līdzīgos gadījumos jāvadās no personas vainas vispārējiem nosacījumiem.

Beļģijas, Dānijas un Nīderlandes Kriminālkodeksos salīdzinājumā ar KL, kriminālatbildību izslēdzošu apstākļu ir mazāk un tie izklāstīti ne tik plaši kā KL. Nepieciešamās aizstāvēšanās institūts Beļģijas kriminālkodeksā nav reglamentēts.⁶⁷

Dānijas KK ar nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokli saprot pašaizstāvēšanās stāvokli. Saskaņā ar Dānijas KK 13.§ pašaizsardzības stāvoklī izdarītas darbības nav sodāmas, ja tās bija nepieciešamas, lai pretotos nelikumīgam notiekošam vai draudošam apdraudējumam vai novērstu to, kas ir saprātīgi nepieciešams, ņemot vērā uzbrukuma bīstamību, uzbrucēju vai apdraudēto interešu nozīmīgumu. Paragrāfā otrajā daļā teikts, ka ikviena persona, kura pārkāpusi likumīgas pašaizsardzības robežas, nav sodāma, ja viņas darbības var tikt saprātīgi izskaidrotas ar bailēm no uzbrukuma vai satraukumu.⁶⁸

Atbilstoši Nīderlandes KK 41.pantam nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis tiek atzīstams par tiesībpārkāpumu un nav sodāms, ja ir noticis, lai aizstāvētu pašas vai citas personas personiskās neaizskaramības un īpašuma tiesības no tieša nelikumīga uzbrukuma. „Persona, kura pārkāpusi nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, ja tāds pārkāpums bija stipra psihiska uzbudinājuma tiešs rezultāts, ko izraisījis uzbrukums, nav saucama pie kriminālatbildības (šā panta otrā daļa)”.⁶⁹ Arī Nīderlandes krimināltiesības stipra psihiskā uzbudinājuma stāvokli atzīst par attaisnojošu nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanai.

⁶⁶ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 41.lpp.

⁶⁷ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008.g., 24.lpp.

⁶⁸ Turpat, 24.-25.lpp.

⁶⁹ Turpat, 25.lpp.

Beļģijas KK satur atsevišķu nodaļu kurā ir noteikti tādi noziedzīgi nodarījumu kā cilvēka neaizskaramības apdraudējums, ievainojums vai sitiens. Beļģijas KK 411. un 412.pantos ir noteikti apstākļi („atsevišķas nepieciešamās aizstāvēšanās iezīmes”),⁷⁰ kurus konstatējot likumā paredzētais sods tiks aizstāts ar vieglāku saskaņā ar tā paša KK 414.panta noteikumiem. Saskaņā ar Beļģijas KK 412. un 412.pantiem „noziedzīgi nodarījumi atzīstami par attaisnojamiem, ja tos tieši izraisījusi cietsirdīga vardarbība no cietušo puses, kā arī tad, ja tie izdarīti, izrādot pretošanos iekļūšanai dienas laikā caur nožogojumu, dzīvojamo māju, dzīvokļu vai to piebūvju sienām vai durvīm vai to nojaukšanai, ja tiks konstatēts, ka kaitējuma nodarītājs varēja paredzēt, ka personas, kura cenšas pārvarēt šķēršļus, galvenais mērķis būs uzbrukums cilvēkiem vai ka šāds uzbrukums būs pretošanās, kas tika izrādīta šai personai pie iekļūšanas, sekas”.⁷¹ Šajos pantos minētais kaitējuma nodarījums uzbrucējam laikā ziņā ir ierobežots, jo atļauj to tikai, ja iekļūšana mājoklī notiek dienas laikā. Jāuzsver, ka šie divi panti nav vienīgie, kas satur nepieciešamās aizstāvēšanās tiesiskuma nosacījumus. Arī Beļģijas KK 416.pants nosaka kriminālatbildības izslēgšanas nosacījumus, kas paredz personas atbrīvošanu no soda, ja tā, nodarot kaitējumu uzbrucējam, atradās „likumīgas aizsardzības patiesas nepieciešamības”⁷² stāvoklī. Zināmā veidā iepriekšējos pantus papildina arī 417.pants, jo paredz neaizskaramības apdraudējumu, ievainojumus vai sitienus, kad izdarīti tāda apdraudējuma izdarītajam, kas notiek nakts laikā. Autoresprāt, augstāk minētie nepieciešamās aizstāvēšanās tiesiskuma nosacījumi nosacīti neizdevīgā stāvoklī nostāda personu, kas aizstāvas. Pirmkārt, ir visai ierobežots kaitējuma nodarījums, kas var tikt nodarīts, aizstāvoties, pret uzbrukumu. Otrkārt, personai, kas aizstāvas ir jāparedz vai personai, kas mēģina iekļūt mājas telpās vai jau ir iekļuvusi, ir vai nav mērķis uzbrukt cilvēkiem vai pretoties aizturēšanai. Ņemot vērā, personas, kas aizstāvas psihisko stāvokli šādā brīdī, kā arī to, ka iekļūšana mājoklī jau pats par sevi ir personas ar likumu aizsargātu tiesību pārkāpums, tad novērtēt, vai tas cilvēks, kas ielien pa logu dzīvoklī, ir tikai zaglis vai tomēr arī slepkava, autoresprāt, nav iespējams.

Beļģijas KK 417. pants paredz vēl vienu par aizstāvēšanās reālas nepieciešamības gadījumu tas ir, „ja kaitējums ticis nodarīts personām, kuras izdara zādzību vai atklātu zādzību, lietojot vardarbību pret cilvēkiem.”⁷³

Analizējot, 1992.gada Francijas Kriminālkodeksu, redzams, ka nepieciešamās aizstāvēšanās institūtam tiek paredzēti divi panti 122-5, 122-6 un 122-7. panti, kas atrodas likuma otrajā daļā ar nosaukumu „Kriminālatbildības izslēdzamības vai to mīkstinošie apstākļi”. Kā var spriest no pantu redakcijas un likuma nodaļas nosaukuma kā tāda, Francijas likumdevējs īpaši nenorobežo apstākļus, kas mīkstina atbildību un kas pavisam izslēdz to, kā tas ir, piemēram, Latvijas Krimināllikumā.

⁷⁰ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008.g., 69.lpp.

⁷¹ Turpat.

⁷² Turpat.

⁷³ Turpat.

Francijas kriminālkodeksa 122-5, 122-6 un 122-7 panti nesatur „nepieciešamās aizstāvēšanās” terminu, tāpat kā iepriekš pieminētais ASV un Anglijas normatīvie akti par krimināltiesībām, bet tā vietā izmanto vārdu salikumu „tiesiskā aizstāvēšanās”. Nav arī termina „nepieciešamās aizstāvēšanās robežas”, bet normā tas ir domāts ar „acīmredzamu nesamērību starp izmantotiem aizstāvēšanās līdzekļiem un uzbrukuma smagumu.”⁷⁴ Par tiesiskas aizstāvēšanās apstākļiem (KK 122-5.pants) Francijas likumdevējs atzīst: 1) aizstāvēšanās iespējama tikai pret nepamatotu uzbrukumu; 2) aizstāvēšanās ir pieļaujamā tikai no esoša uzbrukuma; 3) aizstāvēšanās var tikt realizēta ar tādu līdzekļu palīdzību, kas ir samērīgi ar prettiesiskā uzbrukuma smagumu. Līdzīgi kā Krimināllikumā, Francijas kriminālkodeksa 122-5.pantā ar tiesiskās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu atzīstama acīmredzama aizstāvēšanai izmantotu līdzekļu neatbilstība prettiesiska uzbrukuma smagumam. No 122-5.panta redakcijas nav saprotams, ko tieši likumdevējs domā ar „nepamatotu” uzbrukumu. Iespējams, ka ar to ir domātas prettiesiskās darbības. Esošais uzbrukums tiek saprasts ar savlaicīgu uzbrukumu, t.i. tāds kas jau ir sācies vai tūlīt sāksiet, bet vēl nav beidzies. Likuma 122-5.panta trešajā daļā likumdevēja lietotais vārds „acīmredzama” aizstāvēšanās līdzekļu neatbilstība uzbrukuma smagumam norāda uz to, ka rīcībai jābūt atvērtai, nepārprotamai, ka persona, kas aizstāvas rīkojas tīši, apzinoties savas darbības sekas.

Atšķirībā no Krimināllikuma, Francijas KK plašāk runā par personas, kura rīkojas nepieciešamās aizstāvēšanās robežās, mērķiem, kas kvalificējot noziedzīgus nodarījumus zināmi atvieglo tiesību aizsardzības iestāžu darbu. Francijas KK 122-6.pants, runājot, par personas rīcības mērķiem, zināma mērā arī ierobežo personas interešu loku, kuru aizsardzība, rīkojoties nepieciešamās aizstāvēšanās robežās, tiek atzīstama par attaisnojošo. Saskaņā ar Francijas KK 122-6.pantu, „personas darbības tiek atzīstamas par tiesiskās aizstāvēšanās darbībām, ja personas aizstāvas: 1) ar mērķi atvairīt prettiesisku iekļūšanu dzīvojamā telpā naktī, kas tiek realizēts ielaušanas, vardarbības vai krāpšanas ceļā; 2) ar mērķi aizstāvēt sevi no vardarbīgas zādzības vai laupīšanas”.⁷⁵

Papildinot KK 122-6.pantu, Francijas KK 122-7.pants nosaka, ka pret apdraudējumu vai tā draudiem persona var aizstāvēt ne tikai savas, sava īpašuma intereses un tiesības, bet arī trešās personas intereses.

Jāatzīst, ka Francijas kriminālkodeksa 122-5.pants nesatur atbildi uz jautājumu, kā kvalificēt noziedzīgus nodarījumus, kas tika izdarīti, pārkāpjot tiesiskās aizstāvēšanās (nepieciešamās aizstāvēšanās) robežas. Francijas kriminālkodeksa Sevišķā daļa nesatur normas, kas paredzētu sodu par slepkavību, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.

⁷⁴ Уголовный кодекс Франции. Санкт- Петербург: Юридический центр Пресс, 2002., 82.lpp.

⁷⁵ Turpat, 81.lpp.

Nepieciešamās aizstāvēšanās institūtu satur arī 1995.gada Spānijas Kriminālkodekss. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību, uzskaitīti Spānijas KK nodaļā „Nosacījumi atbrīvošanai no kriminālatbildības” 21.pantā. Jāatzīmē, ka KK 21.pants satur ne tikai apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību, uzskaitījumu, bet arī to tiesiskuma nosacījumus, kas ir tādi paši kā Latvijas krimināltiesību teorijā un praksē. „Tā, pirmkārt, pie kriminālatbildības nav saucama persona, kas rīkojusies, lai aizsargātu sevi vai savas tiesības, kā arī – lai aizsargātu citu personu vai tās tiesības, ja tikuši ievēroti šādi nosacījumi: 1) uzbrukums bijis prettiesisks; 2) veids, kas ticis izmantots, lai pārtrauktu vai novērstu noziegumu, atbilst saprātīgas nepieciešamības prasībām – tā tad nav pārkāptas nepieciešamās aizstāvēšanās robežas; 3) nav konstatēta provokācijas no tās personas puses, kas aizstāvējusies.

Likumdevējs turklāt skaidrojis, ka īpašuma aizstāvēšanas gadījumā par prettiesisku uzbrukumu tiek atzīts sveša īpašuma apdraudējums, kurš satur nozieguma vai pārkāpuma sastāva pazīmes un pakļauj šo īpašumu nopietnām briesmām vai neizbēgamam zudumam. Ja tiek aizstāvēts mājoklis vai ēkas, par prettiesisku uzbrukumu tiek atzīta nelikumīga iekļūšana vai atrašanās tajos.”⁷⁶ Kā redzams, atšķirībā no jau pieminēta Beļģijas KK saskaņā ar Spānijas KK, tāpat kā saskaņā ar Krimināllikumu, iekļūšana mājoklī vai ēkās jau pati par sevi tiek atzīta par personas tiesību pārkāpumu un paredz personas, kurai uzbrūk, tiesības aktīvi aizstāvēties.

Otrkārt, pie kriminālatbildības nav saucama persona, kura nepieciešamības stāvoklī, lai novērstu kaitējumu sev vai citām personām, nodara kaitējumu vai zaudējumu citas personas tiesībām vai pārkāpj saistības, ja tas atbilst sekojošiem nosacījumiem: 1) nodarītais kaitējums nav lielāks par novērsto kaitējumu; 2) nepieciešamības stāvokli netika izprovocējusi persona, kas nodarījusi kaitējumu; 3) tās personas, kas atradusies nepieciešamības stāvoklī, profesionālajos pienākumos neietilpst citu personu tiesību aizstāvēšana, pakļaujot briesmām sevi.⁷⁷

Kā var secināt no augstāk minētā, Spānijas KK aizstāvēšanās ir pieļaujama kā no noziedzīgiem nodarījumiem, tā arī no kriminālpārkāpumiem. Spriežot pēc sankcijām par kriminālpārkāpumiem, kas paredzētas kriminālkodeksā (KK 33.panta ceturtais punkts), droši vien tā ir pieļaujama ierobežotu gadījumu skaitā. Aizstāvēšanās ir pieļaujama tikai no prettiesiska uzbrukuma, kas mums ļauj saprast, ka, piemēram, nepilngadīgu un nepieskaitāmo personu uzbrukums vispār tiek izslēgts.

Tāpat kā Lietuvas un Vācijas kriminālkodekss, Spānijas KK izslēdz kriminālatbildību, ja persona ir rīkojusies spēcīgu baiļu ietekmē. Atšķirībā no KL, Spānijas KK satur arī tādu normu, kas runā par kriminālatbildības izslēdzamību tām personām, kuras rīkojas, pildot savus profesionālos vai dienesta pienākumus.

⁷⁶ Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002., 12.lpp.

⁷⁷ Turpat.

Svarīgi atzīmēt, ka Spānijas kriminālkodekss, tāpat kā Francijas kriminālkodekss, neparedz tādu jēdzienu kā „aizstāvēšanas robežu pārkāpšana” un nesatur arī speciālu normu par slepkavību vai smagu miesas bojājumu nodarīšanu, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.

Kopsavilkums

Analizējot juridisko literatūru, tiesu praksi, ārvalstu krimināltiesību normatīvos aktus par nepieciešamo aizstāvēšanos un tās robežu pārkāpšanu, autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes (secinājumus, priekšlikumus):

1. No neliela ieskata nepieciešamās aizstāvēšanās institūta attīstības vēsturē secināms, ka agrāk to gadījumu loks, kas attaisnoja cita cilvēka nonāvēšanu, vai smagu miesas bojājumu nodarīšanu ar mērķi aizstāvēt ar likumu aizsargātās tiesības, bija visai šaurs toties konkrēts un nepārprotams, kas ļāva precīzi un bez kļūdām kvalificēt noziedzīgus nodarījumus. Senajos laikos slepkavība, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, tika atzīta nevis par atbildību mīkstinošu apstākli, kā tas ir šodien, bet par kriminālatbildību izslēdzošu apstākli. Mainoties vēsturei un cilvēku apziņai, attiecīgi mainījās arī normas par nepieciešamo aizstāvēšanos un tās robežu pārkāpšanu. Tādēļ mūsdienās tiesības uz dzīvību ir katra cilvēka pamattiesības, kuras tam piemīt dabiski un neviens nav tiesīgs to atņemt, bet tam kurš ir pārkāpis šīs tiesības ir jānes atbildība.
2. Krimināllikumā nostiprinātais nepieciešamās aizstāvēšanās jēdziens satur plašu valsts, sabiedrības un katras personas tiesību un interešu loku, kas paredz gan tiesības uz dzīvību, gan uz personas neaizskaramību, uz īpašumu kā arī citas tiesības. Šo interešu un tiesību aizsardzība, nodarot tā pārkāpējam kaitējumu, atzīstama par attaisnojošu tikai pastāvot uzbrukumam. Uzbrukums tulkojams kā darbības, kas izpaužas vardarbības vai tās draudu pielietošanā. Savukārt vardarbība vienmēr ir saistīta ar fiziskā spēka pielietošanu. Secināms, ka šāda uzbrukuma izpratne zināmā mērā ierobežo tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos, jo ne vienmēr tiesību pārkāpums tiek saistīts ar vardarbību. Tātad KL 29.panta nepieciešamā aizstāvēšanās starp tiesībām un interesēm tomēr neparedz tādu tiesību aizsardzību kā goda, brīvības vai īpašuma tiesības, kuras ir nostiprinātas, piemēram, Vācijas vai Francijas kriminālkodeksos. Iespējams, nelielas izmaiņas panta redakcijā, nepieciešamās aizstāvēšanās terminoloģijā, ļautu paplašināt katras personas tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos.
3. Krimināllikumā nepieciešamās aizstāvēšanās definīcija jau ietver sevī šā institūta galvenos nosacījumus, bet nenosauc tā konstatēšanai nepieciešamos tiesiskos nosacījumus. Par piemēru, nepieciešamās aizstāvēšanās tiesiskuma nosacījumu nostiprināšanai Krimināllikumā varētu kalpot darbā apskatītais Spānijas Krimināllikums, kurā šie tiesiskie nosacījumi ir nostiprināti. Nepieciešamās aizstāvēšanās tiesiskuma nosacījumu nostiprināšana Krimināllikumā ļautu izvairīties no kļūdām noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā, veicinot normas vienvērtīgu izpratni un piemērošanu.

4. No slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, juridiskās analīzes izriet, ka vislielākās grūtības noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā saskaņā ar KL 121.pantu izraisa nodarījuma subjektīvā puse. Visnotaļ grūti ir konstatēt personas darbību mērķi un motīvu; noteikt personas attieksmi pret uzbrucējam nodarīto kaitējumu un viņas spējas uzbrukuma laikā apzināties notiekošo. Tas viss tiek apgrūtināts ar personas psihisko uzbudinājumu, kurā tā atrodas uzbrukuma brīdī. Jāatzīst, ka prakse ar tāda veida spriedumiem nav bagāta. Novērtēt radušos apstākļus tiesām nav viegli, jo lielākā daļa no noziedzīgiem nodarījumiem t.sk. slepkavības, tiek izdarītas alkohola reibumā, strīda vai kautiņa laikā.
5. Zināšanās par līdzīgo un atšķirīgo valstu krimināltiesībās var palīdzēt attīstīt, pilnveidot Latvijas krimināltiesības; novērst nepilnības jau esošajos normatīvajos aktos, atvieglot un padarīt efektīvāku starpvalstu sadarbību kriminālajā jomā. Papildinot jau teikto, par aplūkotiem ārvalstu normatīvajiem aktiem, kas regulē nepieciešamās aizstāvēšanās institūtu, jāsaka, ka par īpašu krimināltiesību noteikumu atzīstama Vācijas, Austrijas un Šveices norma par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības, ja tā ir pārkāpusi nepieciešamās aizstāvēšanās robežas apmulsuma, baiļu, apjukuma vai satraukuma dēļ. Jāsecina, ka šīs normas tiesiskie apstākļi ir grūti konstatējami, jo pēkšņa uzbrukuma laikā persona vienmēr atrodas psihiskā uzbudinājuma stāvoklī un tikai retajos gadījumos, persona ir spējīga pilnībā kontrolēt situāciju. Šādā gadījumā no minētas normas izriet, ka jebkurš noziedzīgs nodarījums, kas tiek izdarīts, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, var tikt attaisnots ar personas bailēm vai satraukumu. Plašāka ārvalstu normatīvo aktu studēšana un tiesu prakses analīze varētu kļūt par nākošo mērķi slepkavības, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, institūta pētīšanā un pilnveidošanā.

ANNOTATION

J. Chaplinska's bachelor paper "Section 121 of the Criminal Law of Latvia: Murder Committed Exceeding the Limits of Necessary Self-defence" deals with the study and analysis of the state of legitimate self-defence and the cases of exceeding of its limits.

The author begins with a small insight in the history by describing the historical development of criminal law provisions on necessary self-defence and the exceeding of its limits. There are considered such legal monuments as the Book of Moses, the Roman law, the Indian Laws of Manu, as well as criminal laws that were in force in the territory of Latvia from 1845 till 1991.

A considerable amount of work deals with the two components of Section 121 of the Criminal Law: murder, its objective and subjective aspect and the conditions of justice of necessary self-defence.

In this paper a legal analysis of murder committed exceeding the limits of necessary self-defence is conducted by considering the features of objective and subjective aspect of the legal norm.

Case-law (judgements of the courts of the Republic of Latvia from 1998 till 2007) is also analysed. Criminal laws and criminal codes of the Baltic, Scandinavian and European states, as well as the legal institution of necessary self-defence and the regulation of the cases of exceeding limits of necessary self-defence are examined.

In this paper references to sources of legal literature, periodicals, internet resources and judgements of courts in Latvian as well as in Russian and English languages are used.

In the ending of this paper the author makes well-grounded conclusions and puts forward proposals that prove the objectives set in the introduction and justifies the tasks set for accomplishing the objective.

Total amount: 62 pages.

Literature used in the paper: 29 books, 9 periodicals, 16 laws, 17 judgements.

Izmantotās literatūras un normatīvo aktu saraksts

Literatūra:

- Dubure V., Fogels A., Fridrihsons I., Indulēns G., Krastiņš I., Krastiņš U., Krauze R., Kūtris G., Meļķis E., Mikainis Z., Rozenbergs J., Rozenfelds J., Strautmanis J., Šules V., Torgāns K., Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: SIA „NORDIK”, 1998.
- Judins A. Kriminālatbildību izslēdzamības apstākļi: Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.
- Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Raka, 1999.
- Judins A. Kādas ir Lietuvas krimināltiesības. Par Lietuvas jauno kriminālkodeksu. Jurista vārds, Nr.42 (300) Otrdiena, 2003. gada 25. novembris.
<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=81300> (aplūkots 13.10.2009.)
- Judins A. Par kriminālatbildības izslēdzamības apstākļiem. Jurista vārds, Nr.30 (183) Otrdiena, 2000. gada 10. oktobris.
<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=11609> (aplūkots 28.10.2009.)
- Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009.
- Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
- Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008.g.
- Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007.
- Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001.
- Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.
- Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
- Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, Nr.18 (571) Otrdiena, 2009. gada 5. maijs.
<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=191257> (aplūkots 13.10.2009.)
- Krastiņš U. Vaina kā obligāts kriminālatbildības nosacījums. Jurista vārds, Nr.45, Otrdiena, 2008.gada 2.decembris.
<https://www.lursoft.lv/lapsaext?SessionId=74546747&act=PRESSART&sourceid=JW&articleid=3666021>

<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=172860> (aplūkots 12.10.2009.)

- Liholaja V. Noziedzīgs nodarījums pret personu: Mācību līdzeklis. Rīga: Latvijas Universitāte, 1998.
- Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002.
- Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007.
- Liholaja V. Personas atbrīvošana no kriminālatbildības, no soda vai soda izciešanas. Jurista vārds, Nr.12 (516) Trešdiena, 2008.gada 26.marts.
- Mežulis D. Personas krimināltiesiskā paš aizsardzība. Slep kavība, izvarošana, draudi un citi noziegumi pret personu”. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001.
- Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
- Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
- Niedre A. Nepieciešamā aizstāvēšanās - personas tiesības un pienākums. Jurista vārds, Nr.1 (15) Piekdiena, 1996. gada 5. janvāris.

<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=35748> (aplūkots 13.10.2009.)

- Podprigora D. Vainas noteikšana krimināltiesībās. Rīga: Biznesa augstskola „Turība”, 2006.
- Ashworth A. Principles of the Criminal Law. Oxford, 1991.
- Clarkson C.M.V., Keating H.M. Criminal law. Text and materials. London, 1998.
- Mousaurakis G. Criminal responsibility and partial excuses. Adershot Brookfield USA, Singapore, Sydney, 1998.
- Андреева Л.А. Квалификация убийств и причинения, телесных повреждений при превышении пределов необходимой обороны, - Санкт - Петербург.,1997.
- Бородин С.В. Преступления против жизни. Юр. центр, Санкт – Петербург, 2003 г.
- Додонов В.Н., Капинус О.С.Необходимая оборона (сравнительный анализ современных уголовных законодательств), Право и Политика, №3 2005.

http://www.kravmagainmoscow.ru/article_law_06.htm (aplūkots 14.10.2009.)

- Есаков Г., Крылова Н., Серебrenникова А. Уголовное право зарубежных стран. Москва. Изд-во прспект, 2008.
- Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право. Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006.

- Комиссаров В.С., Павлухин А.Н. Уголовное право. Общая часть. СПб: Питер, 2003.
- Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть. Курс лекций. Москва: Издательство БЕК, 1996.
- Орехов В.В. Необходимая оборона и иные обстоятельства, исключающие преступность деяния. Санкт – Петербург, 2003.
- Пакутин В.Д. Превышение пределов необходимой обороны по законодательству стран дальнего зарубежья (сравнительный анализ) Материалы Всероссийской научно-практической конференции Часть I. - Уфа: РИО БашГУ, 2004.
<http://www.kalinovsky-k.narod.ru/b/ufa20042/pakutin.htm> (aplūkots 15.10.2009.)
- Флетчер Дж., Наумов А.В. Основные концепции современного уголовного права. Москва: Юристъ, 1998.
- Чигринец, О. М. Учение о вине по уголовному праву Англии.
<http://www.law.edu.ru/magazine/article.asp?magID=5&magNum=6&magYear=1979&articleID=187812>
(aplūkots 16.10.2009.)
- Якубович М. И. Вопросы теории и практики необходимой обороны. Москва, 1991.

Normatīvie akti:

- Apsardzes darbības likums: LR likums. 11.05.2006. Latvijas Vēstnesis, 30.05.2006., Nr. 73 (3857)
- Austrijas kriminālkodekss. Krastiņš U., Liholaja V. „Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija”. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
- Beļģijas kriminālkodekss. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008.
- Dānijas kriminālkodekss. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008.
- Krimināllikums. LR likums. 17.06.1998. Latvijas Vēstnesis, 08.07.1999., Nr. 199/200 (1260/1261)
- Latvijas Kriminālkodekss. LR likums. 29.08.1991. ZINOTĀJS, 01.01.1961.
- Latvijas Republikas Satversme. LR likums. 15.02.1922. Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993. Nr.43.
- Latvijas PSR Kriminālkodekss. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. – Rīga: „Avots”, 1984. – 14.lpp.

- Nīderlandes kriminālkodekss. - Grāmatā Krastiņš U., Liholaja V. „Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande”. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008.g.
- Operatīvās darbības likums. LR likums. 16.12.1993. Latvijas Vēstnesis, 30.12.1993. Nr.131.
- Sodlu likums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1940.g. 17.jūnijam. Tieslietu ģenerāldirekcijas kodificēts 1942.g.izdevums. – Rīga, Valsts tipogrāfija: Rīgā, Herm.Goring ielā 6, 229.lpp.
- Spānijas kriminālkodekss. - Grāmatā Liholaja V. „Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss”. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002.
- Šveices kriminālkodekss. - Grāmatā Krastiņš U., Liholaja V. „Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija”. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
- Vācijas kriminālkodekss. - Grāmatā Krastiņš U., Liholaja V. „Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija”. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
- 1903.gada 22.marta Sodlu likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavotais trešais izdevums. – Rīgā: Valsts tipogrāfijā. 1930. – 115.lpp.
- Уголовный кодекс Франции. Санкт- Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

Tiesu prakse:

- Apgabaltiesu prakses apkopojums krimināllietās. 1998.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999.
- Daugavpils tiesas 28.12.1999. spriedums lietā nr. 1-736/1
<https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=33966155&actid=62> (aplūkots 18.10.2009.)
- Kurzemes apgabaltiesas 12.10.1998. spriedums lietā nr. K-86/6
<https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=47810415&actid=583> (aplūkots 17.10.2009.)
- LR apelācijas instances nolēmumu apkopojums krimināllietās 2002.-2003.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
- LR Augstākās tiesas senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2006.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007.
- LR Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 15.02.2005. spriedums lietā nr. SKK-96 <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=51773652&actid=5044> (aplūkots 19.10.2009.)

- LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 14.09.2007. spriedums lietā nr. SKK-489/2007 <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=33966155&actid=141356> (aplūkots 10.10.2009.)
- LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 19.12.2006. spriedums lietā nr. SKK -0704-06 <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=47810415&actid=141177> (aplūkots 10.10.2009.)
- LR Augstākās Tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 29.03.2005. spriedums lietā nr. SKK- 161 <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=82430398&actid=5526> (aplūkots 15.10.2009.)
- LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 03.03.2003. spriedums lietā nr. PAK – 62. <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=55270804&actid=4271> (aplūkots 10.10.2009.)
- LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 06.06.2001. spriedums lietā nr. PAK-231. <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=47810415&actid=1846> (aplūkots 10.10.2009.)
- LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 26.06.2001. spriedums lietā nr. PAK – 268. <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=47810415&actid=1856> (aplūkots 10.10.2009.)
- LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 03.02.1999. spriedums lietā nr. PAK – 48. <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=47810415&actid=103> (aplūkots 17.10.2009.)
- LR Augstākās tiesas Plēnuma 29.05.1995. lēmums nr.3 “Par tiesu praksi, piemērojot likumus par nepieciešamo aizstāvēšanos”. Jurista Vārds, Nr.1 (15) Piektdiena, 1996.gada 5.janvaris. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=35745> (aplūkots 13.10.2009.)
- Rīgas apgabaltiesas 10.04.2002. spriedums lietā nr.K04-104/02-2 <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=51773652&actid=141416> (aplūkots 19.10.2009.)
- Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
- Vidzemes apgabaltiesas 26.11.2001. spriedums lietā nr.K05-76/01-13 <https://www.lursoft.lv/law?act=NISACT&SessionId=51773652&actid=4306> (aplūkots 17.10.2009.)

Apliecinu, ka bakalaura darbu esmu uzrakstījusi patstāvīgi,
izmantojot darbā norādītos avotus, un darbs nav plāgiāts.

(Darba autora paraksts, datums)

Bakalaura darbs aizstāvēts:

Bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2009.gada ____decembrī

un novērtēs ar atzīmi _____.

Komisijas priekšsēdētājs (-a) _____